

VILNIAUS DAILĖS AKADEMIJA
AUKŠTŲJŲ STUDIJŲ FAKULTETAS
TEKSTILĖS KATEDRA

Gerda Jankevičiūtė

Ugnis – meninių inspiracijų šaltinis

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
Doc. Danutė Jonkaitytė, doc. Rūta Būtėnaitė
Konsultantė:
Dokt. Miglė Lebednykaitė

VILNIUS
2013

Santrauka

Šiandieniniame žmogaus gyvenime ugnis itin svarbi ir reikšminga. Be jos butis ir visas gyvenimas prarastų begalę atspalvių, sutriktų gyvenimo kokybę. Ugnies būtis universali, apima visus žmogaus egzistencijos aspektus: pagarbą, apsimylimą, svajones, vizijas, impulsą bendrauti ir dalintis šiluma. Skirtingos traktuotės suformavo įvairias praktikas susijusias su ugnimi. Nepaisant pastovių ugnies savybių, laiko tėkmėje keitėsi požiūris į ugnį, o to pasekoje ir tradicijos.

Šio darbo tikslas – išanalizuoti ir apibudinti ugnies reikšmę šiuolaikinių Lietuvos menininkų kūryboje, siekiant išsiaiškinti, kaip ugnis suvokiama kūrybiniame procese. Bandyti suformuluoti asmeninę kūrybinio santykio su ugnimi poziciją.

Tiriamajame darbe gilinamasi į ugnies istorinę raidą, jos reikšmę žmogaus gyvenime, semiotines prasmes. Toliau analizuojami darbai, kuriuose menininkai pasitelkia ugnį kaip vieną pagrindinių meninės išraiškos priemonių. Tokiu būdu aiškinamasi, kokios ugnies savybės svarbios menininkams. Idėjiniai sprendimai klasifikuojami pagal tam tikrus aspektus – technologines kūrinio ypatybes santykyje su ugnimi, simbolinę prasmę įkūnijančius ugnies vaizdinius, ugnies metaforomis grindžiamus meninius sprendimus.

Tuo tikslu pasitelkiau tautosakos tekstus, įvairių autorių monografijas, straipsnius ugnies tematika. Apžvelgus istorinę žmogaus ir ugnies santykio raidą Lietuvos kontekste, atsiskleidžia itin turtinga religinės, ritualinės praktikos plėtotė. Istorinis kontekstas atskleidžia ugnies įvairialypę reikšmę – ji įkūnija dievišką galią, naudojama ritualinėje praktikoje ir utilitariniams tikslams.

Tyrimo metu atlikta atskirų istorinių laikotarpių ugnies analizė, leidžia daryti išvadą, kad ugnis nėra traktuojama vienareikšmiškai. Išanalizavus universalią ugnies naudojimo praktiką meniniame kontekste, atsiskleidžia aiški meninių kūrinių kaita: nuo technologinių ypatumų, kurie pasitarnauja amato meistrams, iki tokių, kurių meninius sumanymus inspiruoja ugnis, suburdama bendrai idėjai, bei tokių, kurie pritaikydami ugnį savo kūryboje išreiškia individualų požiūrį.

Meninis kontekstas neleidžia apsiriboti konkrečiomis ugnies traktuotėmis. Todėl galima teigti, kad ugnis netelpa į vienareikšmiškai suvokiamą bei interpretuojamą materiją. Kūrybiniame procese ji yra ir priemonė, įrankis, idėjinis pamatas, reiškinys, vaizdinys.

Summary

Fire in the modern life is really important and significant. Without it, the whole life would lose a lot of shades, as well as the life quality would be disturbed. Fire is universal, it encompasses all the aspects of human existence: respect, purification, dreams, visions and an impulse to communicate with others while sharing the warmth. Different attitudes have formed different practices with respect to fire. Despite the constant qualities of fire, in time the attitude towards fire has changed, with it the traditions have changed as well.

This research work focuses on the historical change of fire, its significance in the life of a human, semiotic meaning. The works of the artists, who use fire as their main artistic expression, are analyzed in this paper. In this way the features of the fire which are most important to the artist are examined. Idea decisions are classified according to particular aspects – technological qualities of the art piece with respect to fire, fire images having symbolic meaning and metaphorically based artistic decisions of fire.

The goal was achieved by using monographs of various authors as well as folklore having fire as a theme. Reviewing the historical development in the relation between fire and human in Lithuanian context, a rich religious tradition and ritual practices evolution is revealed. Historical context uncovers a broad meaning of fire – it embodies the godly power, used in ritual practice as well as for utilitarian purposes.

During the research the analysis of fire in the various historical periods, allows to come to a conclusion that fire is treated ambiguously. While analyzing the universal fire implementation practice in the artistic context, the clear art piece change is visible: from the technological qualities, which had benefited the craftsmen, to such developments which have their artistic ideas inspired by fire, while gathering them for a collective idea, and also such, who implementing fire in their art, express their individual attitude.

The artistic context does not allow limiting ourselves with several specific fire interpretations. Therefore we can state that fire can not contain itself into an unambiguously understood and interpreted matter. In the artistic process it is a technique, a tool, a basis for an idea, a phenomenon and an image.

ĮVADAS.....	5
I. UGNIES REIKŠMĖ IR MITINIS PASAULIS.....	7
1.1. Ugnies semantikos kontekstas.....	7
1.1.1. Ugnies sąsajos su mitine pasaulėžiūra	8
1.1.2. Ugnis ritualinėje praktikoje.....	13
II. TRADICIJOS IR DABARTIS.....	19
2.1. Ugnis kasdieninėje praktikoje.....	19
2.2. Ugnies interpretacijos.....	22
2.2.1. Ugnies metaforos.....	22
2.2.2. Ugnies psichoanalizė.....	23
III. UGNIS MENINIAME KONTEKSTE.....	27
3.1. Kūrybinis ugnies aspektas.....	27
3.2. Ugnis šiuolaikiniame mene.....	30
3.2.1. Teatrališkoji ugnies apraiška.....	30
3.2.2. Meniniai projektai – ugnies festivaliai.....	31
3.3. Ugnis – inspiracija meninėje kūryboje.....	34
PRAKTINIO DARBO ĮGYVENDINIMAS.....	38
IŠVADOS.....	39
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	40
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS.....	43
ILIUSTRACIJOS.....	44

Ivadas

Šiame baigiamajame magistrantūros studijų teoriniame darbe sieksiu atrasti ugnies universalumo galimybes lietuvių menininkų kūryboje. Tyrimą pradėjusi nuo istorinės žmonių patirties susidūriau su įvairiausiomis ugnies traktuotėmis. Siekdama pažinti ugnies materiją, tyrimą pradėjau nuo mitologijos, pereidama prie tradicijų, palietusi šiuos laikus, priartėjau prie šiuolaikinio meninio konteksto.

Tema iki šiol netyrinėta, todėl šiame darbe tyrinėsiu ugnies reiškinių ypatybes. Analizuosiu Lietuvos istorinį kontekstą. Apžvelgsiu ugnies sampratos kitimą istorijoje. Analizuosiu menininkų, taikančių ugnį savo meninėje praktikoje, kūrybą. Sieksiu išsiaiškinti, kokie ugnies aspektai reikšmingiausi, kas skatina menininkus domėtis šiuo reiškiniu.

Ugnį pasirinkau neatsitiktinai. Tyrinėdama Lietuvos istorinį kontekstą, pagrindinį dėmesį kreipiau į savojo identiteto problematiką – ieškojau meninės kūrybos atspirties taško. Ugnies reiškinys pasirodė patrauklus savo archajiškumu, nesuvaldoma jėga, funkcionalumu. Žvelgiant plačiau, ugnis aktuali visoms kultūroms. Šiuo atžvilgiu Lietuva nėra unikali, tačiau kultūrinis kontekstas įtakoja reiškinio svarbą.

Pirmojoje teorinio darbo dalyje pateikiama ugnies vaizdinių analizė mitologijoje. Pasitelkdama mitologiją bandžiau išsiaiškinti apie įvairiapusę ugnies pritaikymo praktiką, apie mitinius vaizdinius, kuriuose įsikūnijusi ugnis. Šiame skyriuje išskiriama mitologinė praktika, bei iš jos sekanti ritualinė. Ugnis ritualinėje praktikoje suformavo apčiuopiamą santykį tarp žmogaus ir ugnies. Skyriuje analizuosiu, kokia šio santykio reikšmė bei įtaka žmogaus gyvenime.

Antrajame skyriuje analizuojamas tradicijų ir dabarties ryšys. Ugnis tampa tarsi objektas, kurio įtakoje atsiveria tradicijų ir dabarties santykis. Analizuojama, kaip kito samprata nuo seniausių laikų iki šių dienų, kokios tradicijos išliko, kokią reikšmę išsaugojome. Besikeičiančių vertybių įtakoje formavosi ir ugnies traktuotės, jos naudojimas, pritaikymas. Pateiksiu ugnies metaforų pavyzdžius.

Trečiajame skyriuje pateikiama ugnis meninėje praktikoje. Klasifikuojamas jos panaudojimas kūryboje. Ugnis kaip priemonė, įrankis, ugnies šou bei tyrinėjami individualių menininkų kūrybiniai sprendimai.

Tyrimo objektas – Ugnis meninėje kūryboje. Aspektai, kuriais vadovaudamiesi kuria menininkai: technologinės kūrinio ypatybės santykyje su ugnimi, simbolinę prasmę įkūnijantys ugnies vaizdiniai, ugnies metaforomis grindžiami meniniai sumanymai.

Darbo tikslas – išanalizuoti ir apibūdinti ugnies reikšmę šiuolaikinių Lietuvos menininkų kūryboje, siekiant išsiaiškinti, kaip ugnis suvokiama kūrybiniame procese. Bandyti suformuluoti asmeninę kūrybinio santykio su ugnimi poziciją.

Darbe keliami šie pagrindiniai uždaviniai:

1. Apžvelgti ugnies istorinę raidą, išsiaiškinti ugnies reikšmę žmogaus gyvenime, atskleisti ugnies semiotines prasmes.
2. Išanalizuoti šiuolaikinių menininkų darbus, kuriuose pasitelkiama ugnis.
3. Išsiaiškinti, kokias ugnies savybes išskiria menininkai. Kokie jų kūryboje keliami klausimai. Suklasifikuoti į tam tikras grupes pagal techninių sprendimų ypatumus, idėjines gaires.

I. UGNIES REIKŠMĖ IR MITINIS PASAULIS

Šiandieniniame žmogaus gyvenime ugnis itin svarbi ir reikšminga. Be jos butis ir visas gyvenimas prarastų begalę atspalvių, sutriktų gyvenimo kokybę. Įdomu pasvarstyti, o kokia jos reikšmė šiandien? Norint geriau suprasti šiandieninį kontekstą, pirmiausia apžvelgisu, kaip kito suvokimas, ir kaip laikas įtakojo ugnies reikšmę. Tuo tikslu pasitelksiu tautosakos tekstus, kuriuose ieškosiu ugnies sąsajų su istorine praeitimi.

Informacija, kuri padėtų susikurti vaizdą apie protėvių gyvenseną, užkoduota mitologijoje. Daugybė mitų pasakoja apie ugnies kulto reikšmingumą. Pirmykščio žmogaus primityvios žinios apie jį supančią aplinką paskatino įsivaizduoti vykstančius reiškinius kaip įkūnijančius dievišką galią. Kol žmogus nepažinojo gamtoje vykstančių reiškinių ir kol išmoko juos panaudoti saviems tikslams, viskas dvelkė jį pranokstančia paslaptimi.

Žinios apie senovėje garbinamos ugnies reikšmingumą išliko tik mituose. Tikslų faktų apie tai nėra, todėl norit susikurti vaizdą apie praeityje gyvenusią žmonių pasaulėvoką, tenka pasikliauti mitologija. Visa kultūrinė protėvių gyvensena atsiskleidžia susipažinus su mitinės raiškos specifika. Todėl bandysiu prisiliesti prie mitinių pasakojimų susijusių su ugnies kultu, savo reikšmingumu prisidedančių prie kultūrinio mūsų paveldo.

1.1. Ugnies semantikos kontekstas

Ugnies būtis universali, apima visus žmogaus egzistencijos aspektus: pagarbą, apsivalymą svajones, vizijas, impulsą bendrauti ir dalintis šiluma. Skirtingos traktuotės suformavo įvairias praktikas susijusias su ugnimi. Nepaisant pastovių ugnies savybių, laiko tėkmėje keitėsi požiūris į ugnį, o to pasekoje ir tradicijos. Mitiniu pagrindu traktuojamos nežinomos, nesuvokiamos patirtys. Mite išreiškiamas objektas inspiruoja ritualus. Mitologinio konteksto įtakoje seka ritualinė ugnies praktika. Šioje srityje apstu mitologinių vaizdinių, kurie yra neatsiejama gyvenimo dalis, kurianti tradicijas. Tačiau palaipsniui mitinė įtaka blėsta ir šiandieniniame kontekste ugnis pagrinde traktuojama vadovaujantis racionalių mąstymu. Man įdomu, kaip šių įvykių įtakoje reiškiasi kūrybinis potencialas. Paieškas pradėsiu nuo mitologijos, paliečiant tradicinę ritulinę praktiką bei šiandieninę patirtį santykyje su ugnimi.

1.1.1. Ugnies sąsajos su mitine pasaulėžiūra

Mitologijos indėlis kultūros gyvenimui, mąstymui, požiūriui yra neabejotinas. Daugelis pasaulio mąstytojų ėmėsi aiškintis ir tyrinėti mitologijos reikšmę. Neišlikus rašytinei faktinei medžiagai apie praeitį, mitologija tampa vienu iš pagrindinių informacijos šaltinių. Kaip teigė Claudas Levi-Straussas:

Mitas visada siejasi su praeities įvykiais: prieš pasaulio sutvėrimą, „žiloje senovėje“, žodžiu, „seniai seniai“. Tačiau vidinė mito vertė yra ta, kad įvykiai, vykstantys, kaip manoma, tam tikru laiku, sudaro permanentinę(nelaikinę) struktūrą, susijusią tuo pat metu ir su praeitimi, ir su dabartimi, ir ateitimi¹.

Anot filosofo Georges'o Dumézilio,

Dievai ir kitos mitinės būtybės nėra žmogiškos fantazijos padariniai, o figūratyvinės priemonės žmonijos ir pasaulio prasmei ir tvarkai išsiaiškinti; kad mitologinė galvosena nėra padrika ir atsitiktinė, o vyksta organizuotos dievų veiklos ir funkcijų sistemos rėmuose; kad mitologija yra pašaukta išreikšti tiriamos visuomenės, labai plačiai suprastą, politinę ideologiją².

Cituoti teiginiai teikia pagrindą tvirtinti, kad visas mitologinis palikimas neatsiejamas nuo šiandieninio konteksto, todėl mano pasirinktas tyrimo objektas turėtų pasitarnauti įvairiausiems kūrybiniais sumanymams. Nors išlikę šaltiniai suteikia informaciją apie praeityje vykusį žmonių gyvenimą, jų kasdienybę, dvasinį pasaulį, bet susiklosčiusi paini istorinių įvykių seka, nevienareikšmiškai fiksavo praeities įvykius. Todėl istoriniai faktai nėra tikslūs, dažnai iškraipyti. Krikščionių invazija į pagonišką mūsų kraštą sujaukė istorinį protėvių palikimą. Religijų istorikas Gintaras Beresnevičius pažymi, kad „*senieji šaltiniai, ypač ordinų kronikos, nesistengė ar net vengė minėti lietuvių dievų vardus, daugiausia būdavo minimos abstrakčios „jų dievų“, t. y. „pagonių dievų“ sąvokos, arba išorinės, labiausiai pastebimos religinės apraiškos (priesaikos dievams, aukojimai...)“*³.

¹ *Mitologija šiandien*: Antologija, sudarytojai Algirdas Julius Greimas, Teresa Mary Keane, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 53.

² *Ibid.* p. 10.

³ Gintaras Beresnevičius, *Lietuvių religija ir mitologija*, Vilnius: Tyto Alba, 2004, p. 81.

Nepaisant įvykių įtakojusių istorinį mūsų kultūros palikimą, yra sukauptas gausus tautosakos lobynas. Pasakos, padavimai, sakmės byloja apie įvairialypį, universalų ugnies, pritaikymą. Bandysiu nuosekliai atsekti, ugnies istorinį kontekstą.

Susidūrus su ugnimi mitologijoje, išskirčiau dvi ryškias įtakas, atskleidžiančias charakteringąsias ugnies savybes: pirmoji susijusi su religine praktika, antroji su mitiniais vaizdiniais, kurie įkūnija ugnines būtybes.

G. Beresnevičius užčiuopė baltų religinėje tradicijoje ryškias religines reformas. Pasak autoriaus, ryškiausiai Lietuvos teritorijoje gyvenusius baltus ir Lietuvos pagoniškąją valstybę paveikė Sovijaus ir Šventaragio religinės reformos. Tai vieninteliai išsamūs mitai, pasakojantys apie Lietuvių kultūros istorinius ypatumus, susijusius su religine tautos praktika susiduriant su reikšmingu ugnies vaidmeniu bei sudarančius itin reikšmingą ritualinės bei religinės Lietuvių kultūros atmintį, kurie fiksuojami knygoje „Lietuvių religija ir mitologija“.

Pirmasis aprašomas mitas atveria pažintį su ugnies hierofanija. Iki tol garbintas Deivės Motinos kultas užleidžia vietą naujam sakraliniam reiškiniui. Ugnies reiškinys tampa riba tarp gyvenimo ir mirties. Deginimo ritualas padeda mirusiojo vėlei patekti į pomirtinį pasaulį, kurio žmonės „nepažinojo“. Iki tol pomirtinė egzistencija tęsėsi žemėje. Trumpai paminėsiu, kad Sovijaus mitas kalba apie itin svarbų mirusiųjų deginimo papročio atsiradimą. Remiantis G. Beresnevičiaus interpretacijomis paaiškėja, kad „*be galo komplikuota Sovijaus situacija išsisprendžia tik per ugnį*“⁴. Ugnis tampa esminiu lūžiu, pakeitusiu mirusiųjų laidojimo papročių suvokimą. Taigi mite kalbama apie tris mirusiojo laidojimo būdus – laidojimą žemėje, medžiuose ir galiausiai kūno sudeginimą. Sudegusio kūno vėlė išlaisvinama. G. Beresnevičius užsimena, kad „...*laidotuvių laužas baltų ir indoeuropiečių kultūrose buvo suvokiamas kaip velionio starto aikštelė, jo kelionės pradžia*“⁵. Galimas dalykas, kad ugnis, kurią pasirinko Sovijus, ne tik sunaikino jo kūną ir jį išlaisvino, bet ir atvedė jį į kitą pasaulį. „*Ugnies šifru nusakomas ir kitos, transcendentinės erdvės egzistavimas: būtent į pastarąjį projektuojamas visas sakralumas...*“⁶.

Apie mirusiųjų deginimo tradiciją pasakoja dar vienas – Šventaragio – mitas, kuris taip pat aprašomas knygoje „Lietuvių religija ir mitologija“. G. Beresnevičius pateikia tokį aiškinimą: „*Šventaragis duoda sankciją įkurti religinį centrą, kuriame stovi šventykla ir Perkūno garbei dega amžinoji ugnis. Vadinasi, Šventaragio reforma gali būti apibrėžiama kaip vienareikšmis*

⁴ Gintaras Beresnevičius, *Baltų religinės reformos*, Vilnius: Taura, 1995, p., 28.

⁵ *Ibid.* p. 41.

⁶ *Ibid.* p. 186.

*oficialiosios religijos perėjimas nuo valdovų kulto prie transcendentinio veiksnio garbinimo*⁷. Ši sąlyginį faktą savo kūryboje bando gvildinti menininkas Artūras Raila darbe „Žemės galia“. [Plačiau aptariama III dalies 3.2. skyriuje]

Šių mitų analizė padeda atskleisti transformuojančios jėgos galimybes. Žinant ugnies savybes transformuoti medžiagas bei tam tikrų daiktų būvį, čia susiduriama su savybe transformuojančia egzistencinę patirtį – iš gyvenimo į pomirtinį pasaulį. Ugnis tampa riba, skiriančia šį ir anapusinį pasaulius.

Žengiant į pomirtinę sferą itin reikšminga yra pragaro tema, persmelkta ugnimi. Lietuviai, kaip ir daugelis kitų tautų, tikėjo, kad ugnis esanti ne tik danguje, bet ir žemėje – požemio pasaulyje. Tiek požemio tiek dangaus ugnis buvo stropiai saugomos dievų. Požeminės ugnies sampratą lietuvių tradicijoje geriausiai reprezentuoja pragaro ugnies vaizdinys. Sakmėse apie ugnies kilmę yra dažnas ugnies gavimo iš požemio motyvas. Iš pragaro ugnį žmonėms atneša paukštis (dažniausiai kregždė), vykdamas kultūrinio herojaus funkciją. Pranė Dundulienė aprašo mitą, kuriame vaizdingai aprašomas ugnies „pagrobimas“ iš pragaro:

Kai Dievas sukūręs pasaulį, ugnis buvusi tik požemyje ir danguje. Dievas liepęs kovui nuskristi į pragarą ir atnešti žmonėms ugnies. Jam nepavyko, nes velnias įmetė jį į dervos statinę – todėl jis tapo juodas. Paskui buvo pasiūstas gandras, bet ir jam nepavyko. Velnias sudavęs per nugarą dervuota mentimi, todėl gandro sparnai tapo juodi. Tada Dievas pasikvietė kregždę. Išskrendančią su ugnimi snape pamatęs velnias šovė į ją ir perskėlė uodegą. Tačiau ji atnešė ugnies⁸.

Šiam tyrimui svarbus Dalios Senvaitytės pastebėjimas:

Kregždės, kaip ugnies atnešėjos, mitologema labai populiari įvairiose tradicijose. Kregždė laikoma tarpininke tarp šio ir kito pasaulių, tarp gyvenimo ir mirties. Šiam vaidmeniui ji tikriausiai pasirinkta todėl, kad gyvena netoli žmonių, tačiau skrenda žiemoti į šiltus kraštus, dėl to laikyta galinčia tarpininkauti tarp skirtingų pasaulio sferų⁹.

Taip pat požemio ugnis mituose vaizduojama kaip nuolat verdanti bedugnė. Neretai ugnies šeimininkas pragare – velnias. D. Senvaitytė, tyrinėdama ugnies mitologinį aspektą senojoje

⁷ *Ibid.* p. 163.

⁸ Pranė Dundulienė, *Ugnis lietuvių pasaulėjautoje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 34.

⁹ Dalia Senvaitytė, *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje. Mitologinis aspektas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 32.

lietuvių tradicijoje, pastebi, kad lietuvių pasakose pragaras, kuriame gyvena velniai, dažniausiai vaizduojamas kaip degantys namai, ugnies kambarys, deganti ugnis, ugnies ežeras arba duobė iš kurios kyla dūmai. Tokiame pragare „*velniai savo arklius šeria žarijomis, nuodėguliais, pila žarijas jiems tekusiems žmonėms į gerkles, degina juos liepsnose, pila karštą degutą į gerklę, velniui iš po kojų, iš nosies, akių, gerklės eina ugnys, o pats velnias laksto su visa ugnija, su liepsna, jam iš burnos veržiasi ugnis*“.¹⁰ Susiduriama ne tik su skaudžiaja, negailestingąja ugnimi, tačiau įspūdi praturtina įvairūs ugnies padariniai – žarijos, dūmai, karštis... Vaizdiniai itin charakteringi, bauginantys, priverčiantys jausti baimę, grėsmę, o ugnis padeda sustiprinti mirtiną pragaro atmosferą. Menininkų pora Svajonė ir Paulius Stanikai pasitelkdami šiuos mirtimi prisodrintus nuodėgulių vaizdinius savo darbe „Ugnies eilės“ išreiškė sudegusių kūnų mirties viziją. [Plačiau aptariama III dalies 3.2. skyriuje].

Akivaizdžiai matoma, kad ugnis užima itin svarbią vietą, kurios reikšmingumas formuoja tradicijas, griaušančias iki tol žmonių sąmonėje nusistovėjusią pasaulėvoką. Ugnies kaip tarpininkės tarp pasaulio pradžios ir pabaigos funkcija išryškėja ugnies panaudojimo atvejuose visuose perėjimo ritualuose. Ugnies neįmanoma traktuoti kaip vienareikšmio simbolio. Priklausomai nuo konteksto suvokimas ir traktuotės gali varijuoti įtakodamos kūrybinį potencialą.

Prisilietus prie religinės praktikos, bandysiu pažvelgti į ugnies mitines būtybes, vaizdinius, reiškinius, kurie mitologijoje įvairiai interpretuojami, tačiau ugnies figūravimas neabejotinas bei reikšmingas. Ieškant ugnies funkcijų reikšmės praeityje, susiduriama su jos universalumu. Ugnis susijusi su visomis sferomis: dangumi, antžeminiu ir požeminiu pasauliais, augmenija, žmogumi ir t. t. Remdamasi surinkta literatūra apie ugnies kultą, šiame darbe bandysiu trumpai suklasifikuoti ugnį įkūnijančių pavidalų vaizdinius.

Pirmoji pakopa, kurioje susiduriama su ugnimi, yra viršutinė pasaulio sfera. Vienas ryškiausių tokių ugnies vaizdinių – **žaibas**. Kai kuriose lietuvių sakmėse teigiama, kad ugnis pas žmones pateko žaibu iš dangaus. Žaibo atsiradimas priskiriamas **perkūno** kompetencijai. Žaibą lydintis griaustinis buvo laikomas suasmenintos antropomorfinės griausmo dievybės – Perkūno kalba. Jis sujungia dangaus ugnį su žemės ugnimi. Dėl to buvo sukurta gausi mitologija apie griausmo dievą Perkūną, plačiai žinomą ne tik lietuviams, bet ir kitoms tautoms. P. Dundulienės

¹⁰ Dalia Senvaitytė, *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje. Mitologinis aspektas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 33.

rašo: „to dievo vardas – Perkūnas, slavų – Perūnas, keltų – Perkunia, indų – Pardžanja – turi bendrą šaknį ir sąskambį“¹¹. Mitų tekstuose lietuvių Perkūnas vaizduojamas kaip stulpo pavidalo ugninis milžinas, apsisiautęs ugnies drabužiu, rankoje laikantis srėles, daugelis mitų Perkūną vaizduoja su kirvuku ar kūju rankoje, važinėjantį virš debesų ugnies žirgais – jam teikiama kalvystės funkcija. Vystantis žemdirbystei bei gyvulininkystei, žmonės prašydavo jo malonių. Perkūnas turbūt galėtų būti siejamas su karine suvereninių dievų sfera. Nors tautosakinė medžiaga apie Perkūną tai patvirtina iš dalies. Mat tautosakoje yra labiau išryškinta Perkūno funkcija, susijusi su atmosferos reiškimais, vaisingumo skatinimu. Griaustinio dievas galėjo tapti tokiu reikalingu dėl to, kad siejosi su žemdirbių reikmėmis. Marija Gimbutienė rašo, kad „liaudis įsivaizduoja Perkūną, vadinamą ir Dunduliu, kaip žilabarzdį senį su kirviu rankoje; jis baisiu triukšmu lekia per dangų ugniniame dviratyje, kurį traukia jo nuolatinis palydovas ožys. Apie griaustinio dundėjimą patarlė sako: „Dievas atvažiuoja – ratai ugnį skelia“¹².

Kitas dangiškajai sferai priklausantis mitinis personažas yra **Aitvaras** – tai ore skraidanti antgamtinė būtybė, žmonių sukurta remiantis krentančių meteorų stebėjimu. D. Senvaitytė pažymi, kad „Turtą nešanti būtybė, vadinama aitvaru, dažnai įsivaizduota kaip ugnies kamuolys, ugnies juosta...“¹³. Ugnis yra vienas pagrindinių aitvarą sudarančių elementų. P. Dundulienė rašo, kad „lietuvių mituose Perkūnas muša aitvarą, kuris pasirodo kaip ugnies kamuolys su ugnies galva, ugninis debesis, raudonas gaidys, galintis uždegti trobas. Aitvaro santykis su žmonėmis turi daug panašumo su velniu: jie su žmonėmis bendrauja, lenktyniauja darbuose, velnias žmogui skolina pinigų ir kt.“¹⁴.

Susidūrus su mitiniais vaizdiniais, matoma įtaka hiperbolizuojanti ugnies savybes. Mitiniai personažai įkūnija ugnies žvitrumą, perkūno kompetencijoje atsiskleidžia griausmo garsai, taip pat didybė, kuri antropomorfiniu pavidalu tampa įtaigesnė, artimesnė bei labiau suprantamesnė to laikmečio žmonėms.

Tiek abstraktūs ugnies vaizdiniai, tiek įkūnyti tam tikruose pavidaluose suteikia informaciją apie universalią ugnies praktiką, įvaizdžius, asociacijas, kurie išlikę iki šių dienų yra dar įdomesni bei įtaigesni.

¹¹ Pranė Dundulienė, *Lietuvių liaudies kosmologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 16.

¹² Marija Gimbutienė, *Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene*, Vilnius, Mintis, 1994, p. 49.

¹³ Marija Gimbutienė, *Baltai priešistoriniais laikais*, Vilnius: Mokslo, 1985, p. 41.

¹⁴ Pranė Dundulienė, *Lietuvių liaudies kosmologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 18.

1.1.2. Ugnis ritualinėje praktikoje

Analizuojant ugnies santykį su žmogumi, pereisiu prie ritualinės praktikos, kuri neatsiejama žmogaus egzistencijos dalis. Apžvelgsiu simbolinę prasmę turinčius ugnies panaudojimo veiksmus, bei neišlikusius iki šių dienų, istorija tapusius, bendruomenių papročius. Nagrinėdama mitinius ugnies vaizdinius, pastebėjau, kad požemio ugnies, tiek ir dangaus sferoje esančių ugninių būtybių vaizdiniai gana personifikuoti ir mitologizuoti. Nors ir kasdieninėje praktikoje netrūko fantazijos ugnies interpretacijoms, tačiau tiesioginis santykis su ugnimi buityje, suformavo apčiuopiamą praktiką.

Nepaisant kasdieninio ugnies naudojimo ji buvo gerbiama ir branginama. Šių realių santykių pasekoje nusistovėjo tam tikri papročiai ir tradicijos. Simbolinę prasmę turintys ugnies panaudojimo papročiai priskiriami ritualinei praktikai, kurią sudaro tradicinės kalendorinės, bei šeimos šventės. Tačiau iki to laiko, kol ugnis tapo artimu, tradicinių švenčių akcentu ar prijaukintu namų židinio reiškiniu, teko patirti įdomią pažintį su paslaptįgąja ugnimi.

Manoma, kad ugnies kultas susidarė remiantis klajoklių laužo ugnies kultu. Lauke kūrentas laužas ilgus amžius gynęs žmones nuo šalčio, plėšrūnų, priešų, buvo laikomas antgamtinė ugnimi. Parnešta į namus ji irgi paveldėjo tas pačias savybes. Tiek klajoklių laužo ugnis, tiek namų židinyje jungė drauge gyvenančią ir kolektyviai dirbančią bendruomenę:

Visoje Lietuvoje liaudis ugnį laikė šventa, todėl reikia ją gerbti, gražiai su ja elgtis – sukaupti angliš, gesinti tik šaltu ir švarių vandeniu, neįžeisti, neteršti, nespjaudyti, nespardyti ir nemindžioti. Kas ugnį įžeidžia arba teršia, tas susilaukia įvairių bausmių¹⁵. Šventoji ugnis degė ant kalnų ar upių pakrantėse. Šios šventvietės greičiausiai priklausė genčiai. Šalia šventosios ugnies kiekviename name buvo šventas židiny, kuriame neužgesdavo ugnis¹⁶.

Žmogus savo vaizduotėje susikūrė teromorfines ugnies šeimininkes ar ugnies motinas, iš pradžių turėjusias pačios ugnies, vėliau zoomorfinį, dar vėliau antropomorfinį pavidalą. P. Dundulienė pažymi, kad: „*greičiausiai matriarchato laikotarpiu lietuvių archajinė ugnies būtybė Gabija, kaip ir daugelis kitų gamtos reiškinių, buvo sudievinta. Tuo metu ji pradėta vaizduoti*

¹⁵ Jonas Trinkūnas, *Lietuvių pasaulėjauta: papročiai, apeigos, ženklai*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2003, p. 85.

¹⁶ Marija Gimbutienė, *Baltai priešistoriniais laikais*, Vilnius: Mokslas, 1985, p. 168.

*antropomorfinio pavidalo, t. y. deive-moterimi. Ji taip pat, kaip ir jos pirmtakė ugnies dvasia, už gerą elgesiu su ja atsilygina geru, už blogą – blogu*¹⁷.

Kalendorinės šventės

Kalbėdama apie istorinę kalendorinių švenčių patirtį, ieškosiu ugnies pėdsakų, kurių įtaka svarbi ir šiandien. Man įdomu, kaip ciklišką gamtos gyvenimo suvokimą ženklinio ugnis. Įdomu stebėti, iš šių laikų pozicijos, protėvių suvoktą ratą besisukančio gyvenimo tėkmę, nuolatinį atsinaujinimą gamtoje, buityje, žmonių sąmonėje bei stebėti subtilią patirtį ritualinėje praktikoje, kurią ženklina įvairialypiai ugnies pavidalai.

Senosios lietuvių kalendorinės šventės natūraliai susijusios su svarbiausiomis metų dienomis. Joms didelę įtaką darė saulės padėčių kaita, mėnulis, padiktavęs vienų ar kitų darbų pradžią, pabaigą, lydimą apeigų, burtų, tikėjimų, kurie lėmė būsimo derliaus sėkmę. Atgimstanti ir mirštant augmenija, sugrįžtantys ir vėl išskrendantys paukščiai žymėjo gamtos gyvybės ratą. Žemės ūkio darbų tėkmę įprasmino ir krikščionybė, suteikdama svarbiausioms metų dienoms, šventojo rašto simbolius, šventųjų globą, susiedama su pastarųjų vardadieniais, ir pan.

Lietuvių tauta praeityje – didžiąja dalimi žemdirbių tauta, vertusis dviem pagrindiniais verslais – žemdirbyste ir gyvulininkyste, todėl ir lietuvių dvasinėje kultūroje jie yra palikę ženklausią pėdsaką. Visais metų laikais žemdirbio mintys sukosi apie žemę ir jos auginamą derlių, apie gyvulių prieaugį, apie darbų sėkmę, apie visą tai kas lėmė šeimos gerovę. Pagal keturis metų laikus – žiemą, pavasarį, vasarą, rudenį – ir kalendorinės šventės bei papročiai dažniausiai skirstomi į keturias analogiškas grupes. Kasmet tuo pačiu metu pasikartojančios įvairios šventės sudaro vadinamųjų kalendorinių švenčių grupę. Be jų, dar yra darbo, šeimos šventės (pvz., įvairių darbų pradėtuvių, pabaigtuvių, vestuvių, laidotuvių, krikštynos, vardinės, gimtadieniai ir pan.).

Ugnies reikšmė ir svarba netolygiai dominavo reikšmingose šventėse, todėl ir fiksuojama informacija ne visada buvo išsami bei aktuali. Sprendžiant iš šaltinių, ne visose šventėse ugnies vaidmuo buvo vienodai reikšmingas. Rinkdama medžiagą, stengiausi klasifikuoti ugnies naudojimą pagal svarbą bei aktualumą bei grupuoti pagal tai, kokios ugnies savybės būdingiausios švenčių ritualuose ir koks vaidmuo jai buvo teikiamas.

¹⁷ Pranė Dundulienė, *Lietuvių liaudies kosmologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008, p. 27.

Reikšmingiausią vaidmenį ugnis atlikdavo šventėse, kurios ženklindavo pereinamąjį laikotarpį iš vieno metų laiko į kitą. Tokiu būdų ugnį pasitelkdavo ritualuose simboliškai sunaikinant tam tikrą objektą, ženklinantį naujos pradžios būtį. Tokioms šventėms priskirčiau Naujuosiu metus, Užgavėnes, Joninės. Šiame poskyryje trumpai jas apžvelgsiu.

Naujieji metai. Kukliai tačiau pakankamai simboliškai senojoje švenčių tradicijoje ugnis dalyvavo Naujųjų metų naktį: „*Kai kur Žemaitijoje susirinkęs jaunimas Naujųjų metų naktį degindavo kūlį – senuosius metus*“¹⁸. Senųjų metų išvaramą vaizdavo ir kaladės vilkimas per kaimą užvežant ją į kiekvieną kiemą. Vežantieji buvo persirengę ir dainuodavo. Visur apvalkioję kaladę sudegindavo, tai reiškė Didžiosios gyvatės „gadinusios“ ir „gėrusios“ saulę, sudeginimas.

Užgavėnės. Ši šventė minima ypač energingai ir linksmai, nes Užgavėnės žymi prasidedančios rimties laikotarpį – Gavėnę. Šią dieną simboliškai atsisveikinama su žiema – stengiamasi ją išvaryti, todėl vykdomas ritualas – vežiojamas moters pavidalo stabas, apsiaustas senais kailiniais arba margomis pakulinėmis paklodėmis. Pastatytą į roges veždavo per kaimą, ją lydėjo persirengėliai su dainomis. Vakarėjant nuveždavo už kaimo ir sudegindavo. Jonas Balys pastebi, kad: „*Tas Kotrės, Morės ar Gavėno sudeginimas dabar reiškia linksmojo mėšėdžio pabaigą, tuo tarpu seniau tai reiškė žiemos demono sunaikinimą – greit turi prasidėti pavasaris*“¹⁹.

Joninės. Svarbiausia lietuvių liaudies vasaros šventė buvo Joninės – birželio 24d. Dar kitaip vadinama Rasos švente. Ji buvo švenčiama ilgiausios nakties ir trumpiausios dienos metu. Šią šventinę naktį ypač didelė simbolinė reikšmė atitekdavo ugniai. Senovės lietuviai Joninių ugnį laikė magiška, visas blogybes naikinančia priemone: „*Joninių apeigos baigdavosi vakare prie sukurto laužo. Šventės apeiginis laužas būdavo kuriamas švaria, nesuteršta, šventa ugnimi. Joninių šventėje žmonės rinkdavosi prie laužų, kur šokinėdavo per ugnį. Šokdami aplink laužą giedodavo apeigines giesmes, garbindavo saulę; šokinėjimas per ugnį bei aplink ją turėjo maginę prasmę. Tikima, kad šokinėjimas per ugnį pagerina sveikatą, įgaunama jėgų*“²⁰. Visos linksmybės buvo lydimos ritualinių apeigų. Smagią nuotaiką bei jaukią atmosferą palaikantys laužai, įkvėpdavo žmones įvairiausioms pramogoms – susikaupimu ir viltimi sulaukti gero derliaus, suburti aplink ugnį giedodavo, nakčiai įsibėgėjus, laužas suburdavo bendroms linksmybėms, o šventės kulminacija baigdavosi apšalymo ritualais šokinėjant per ugnį. Kitas svarbus Joninių akcentas

¹⁸ *Lietuvių etnografijos bruožai*, sudarė Angelė Vyšniauskaitė, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964, p. 538.

¹⁹ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės: Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*, Vilnius: Silver Spring: Lietuvių tautosakos leidykla, 1978, p. 152.

²⁰ Pranė Dundulienė, *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 191.

būdavo deganti Kupolė. Kaip rašo Petrikaitė: „*Per Jonines degė ne tik laužai, bet ir aukštos kartys su jų viršūnėse įtvirtintais ratais. Tai viena archajiškesnių šios šventės apeigų, kuria siekiama magišku būdu suteikti nutolstančiai saulei jėgų šviesti. Taigi ratas karties viršuje simbolizuoja pačią saulę ar jos vežimą*“²¹.

Šių mano išvardintų švenčių ugnis žymi ribą – naujo etapo pradžią – naujų darbų laiką, atsisveikinant su senuoju, o tam pasitarnauja ugnis turinti savyje ne vieną simbolinę reikšmę, galinti sunaikinti, transformuoti, suburti, sukuriant jaukią atmosferą, taip pat įkūnijanti grėsmę ir pan.

Pradėdama kitą klasifikacijos etapą, noriu paminėti, kad minėtose šventėse buvo jaučiamas energijos ir linksmybių dominavimas, išreiškiantis optimizmą bei lūkesčius naujo darbų sezono pradžiai. Ugnis sunaikindama simbolinį objektą, reiškiantį naują ciklo periodą, taip sukūrė tarpininkės vaidmenį tarp žmogaus ir gamtos. Kitame klasifikacijos etape ugnies vaidmuo ramus ir subtilus, nes šventės, kurias pasirinkau, priskiriamos ramybės laikotarpiui reikalaujančiam susikaupimo ir rimties. Tokios šventės yra Pelenų diena, Vėlinės, Kūčios.

Pelenų diena. Tai pirmoji diena po Užgavėnių, žyminti Gavėnios pradžią. Pelenų dieną bažnyčioje žmonėms ant galvų barstomi pelenai, primenant, kad žmogus iš dulkių gimęs, dulkėmis ir paviršias. Šią dieną svarbus akcentas yra pelenai – ugnies produktas. Visiška rimtis ir pasiruošimas Gavėnios pradžiai.

Vėlinės. Tai visų mirusiųjų pagerbimo diena. Gyvieji lanko mirusiųjų kapus, uždega žvakes. Plazdančios kapuose degančių žvakių liepsnelės sukuria kuklios, ramios, bei pagarbios atmosferos įspūdį. Degančių liepsnelių vaizdiniai dominuoja menininkės Elenos Gaputytės kūryboje. [Plačiau aptariama III dalies 3.2.skyriuje].

Kūčios. Tai jauki šeimos šventė švenčiama gruodžio 24d., šv. Kalėdų išvakarėse. Kūčios būdavo didelė šventė prie apeiginio stalo, lydimą apeigų ir burtų. Prieš Kūčias žmonės stengėsi užbaigti darbus. Pasiruošę šventėms žmonės pagal apeigas prausdavosi. Kūčias pradėdavo valgyti užtekėjus Vakarinei žvaigždei. Stalą apdėdavo šienų, dalį jo dėdavo ir pastalėn. Ant šieno klodavo staltiesę ir statydavo patiekalus. Pastatydavo žvakių, kartais – nekultą rugių pėdą, pavoždavo po puodu akmenį. Prie stalo pakviesdavo kaimynystėje esančius samdinius. Prieš valgydami visi atsistodavo. Vyriausiasis garsiai meldavosi, o paskui visi vieni kitiems linkėdavo sveikatos, laimės. Dalis maisto būdavo atiduodama vėlėms, paaukojama dievams. Per Kūčias taip pat kūrendavo ugnį, degindavo šiaudų kūlius ar trinką, kurią buvo pervilkę kaimo gatve persirengėliai. Tokia reikšminga

²¹ Audinga Petrikaitė, *Anapus pagonybės ir šiandienos. Lietuvių švenčių ratas*, Vilnius:Asveja, 2011, p. 137.

ir svarbi šeimos šventė pilna ritualų. Ugnies joje nedominuoja, tačiau subtiliai pripildo namų aplinką jaukumo. Didesnis dėmesys ugniai šią dieną buvo skiriamas buriantis. Burtai netasiejama šios šventės dalis, o tam neretai pasitarnaudavo degančios žvakės. Vieną tokių burtų aprašo Jonas Balys: „*Kūčių vakarą klėty, ant stalo uždegama žvakė. Dvyliktą valandą eina pro rakto skylutę pasižiūrėti: ką pamatys, tas ir atsitiks*“²².

Ieškodama santykio tarp ugnies ir žmogaus svarbių metuose švenčių momentais, pastebėjau, kokia ji įvairialypė ir universali. Tiek fizinėmis tiek žmonių priskirtomis jai simbolinėmis savybėmis. Ritualinės praktikos tyrinėjimus tęsiu pažinties su intymesne papročius propaguojama patirtimi ir aptarsiu kokią reikšmę ir vietą ugnis užėmė šeimos šventėse.

Šeimos šventės

Laiko bėgyje, žmonių bendruomenės besiburdamos į uždaresnius šeimų ratus, pradėjo kurti savo intymią buitį. Tamprus kasdienybės santykis su ugnimi nesumažino jos reikšmės ir svarbos. Todėl ugnis išliko centrine namo ašimi – „*seniau ugniavietės būdavo viduryje triobos ir apie ją sukdavosi visas žmonių gyvenimas. Iš to kilo ir namų židinio gerbimas*“²³.

Ji globojo ne tik namų židinio ugnį, bet ir visą ūkį, gyvulius, moterų darbus. Namų židiniui žmonės ne tik aukėjo aukas, bet rūpinosi juo kaip žmogumi, kad būtų sotus, netgi „klodavo“ patalą, guldydavo, paguldę užklodavo, migdydavo. Sekant ugnies panaudojimą ritualinėje praktikoje, pagrindinis dėmesys sutelkiamas į kasdienybę. Kasdienybę, kuri persmelkta rituališkumu ir dvasingumu. Tačiau išskiriamas ir individualus, asmeninis santykis su ugnimi lydintis svarbiausiomis gyvenimo progomis. Tai pačios svarbiausios žmogaus gyvenime šventės - gimimas, vestuvės, laidotuvės... Kadangi kiekvieno namo centrinė ašis tampa krosnis, jai teikiama itin didelė reikšmė. „*Jau nuo pat gimimo žmogus buvo simboliškai susiejamas su židiniu. Pirmosios naujagimių apeigos buvo atliekamos prie židinio; Lietuvoje dar neseniai buvo paprotys, pagal kurį pribuvėja, išmaudžiusi naujagimį, vandenį, kuriame jį maudė, supildavo po krosnimi. Buvo tikima, kad tai atlikus naujagimis – bus prisirišęs prie savo namų židinio*“²⁴. Lydinti nuo pat gimimo, svarbi išlieka tuoktuvių apeigose – „*seniau ištekdama moteris nusinešdavo į naujus namus savo ugnies, kurią jai įteikdavo motina. Apie šį paprotį turime žinių jau iš XVI amžiaus. Taip darydavo todėl, kad būtų gera šeiminkė. Iš šito papročio kilo ir šeimos židinio pavadinimas, kai kalbama*

²² Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Lietuvių tautosakos leidykla, 1978, p. 133.

²³ Dainius Razauskas-Daukintas, *Krosnis mitologijoje*, Vilnius, Aidai, 2011, p. 11.

²⁴ *Ibid.* p. 35.

apie vedusius“²⁵. Sulaukus paskutiniojo gyvenimo etapo, mirties akivaizdoje žmogų palydi vėlgi ugnis. Smilkstantys dūmai turi neabejotiną reikšmę bei prasmę. „*Ugniai ir dūmams žmonės priskyrė nepaprastai didelę apotropėjinę galią. Jais tariamai nušalindavę ligas, piktasias dvasias, senovės žmogus, žinodamas, kad ugnies dūmų bijančios realios būtybės (žvėrys, vabzdžiai...), tą patį mėgino pritaikyti ir nerealioms būtybėms – piktosioms dvasioms*“²⁶. Jaučiamas itin subtilus žmogaus santykis su ugnimi paliekant šį pasaulį, kuris lemia lūkesčių bei tikėjimo svarbą. Tokį tikėjimą iššaukia dūmų asociacijos su mirusiųjų vėlėmis. Akivaizdu, kad dūmai kylantys į dangų įgyja atitinkamą simbolinę – ritualinę, religinę, dvasinę reikšmę. Siela, vėlė prilygsta dūmams, todėl jos iškeliajimas į dangų su dūmais, savaime suprantamas²⁷. Dūmų reiškinys įkvėpė menininką Joną Gasiūną. Skyriuje – „Ugnis šiuolaikiniame mene“ bandysiu atrasti, dūmų galimybių bei alternatyvų variacijas, kokie aspektai būdingi jo darbams bei kokia trajektorija rutuliojosi kūrybiniai sumanymai santykyje su ugnimi. [Plačiau aptariama III dalies 3.2 skyriuje].

Peržvelgus tradicinę patirtį šeimos šventėse, bei minimas įvairias metų šventes, susidūriau su įvairiais ugnies traktavimo ir naudojimo atvejais. Įdomu stebėti, kaip ugnis atsiskleidžia minimalistiniame mūsų kultūros rituališkume. Jokios pompastikos, tik subtilus žmonių santykis ir ugnies įkvėpta meditatyvia atmosfera.

Stipri mitologijos įtaka veikė tradicijas, kurias laikas neišvengiamai gludino, tačiau kai kuriuos papročius išsaugojome ir šiandien. Paliekant istorinę patirtį imsiuosi tyrinėti šiandienos tradicinių švenčių reikšmę ieškodama ugnies santykio su šiuolaikiniu žmogumi. Kokios tradicijas išliko, kaip jas traktuoja šiuolaikinis žmogus ir pan.

²⁵ *Ibid.*, p. 37.

²⁶ Pranė Dundulienė, *Ugnis lietuvių pasaulėjautoje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p., 72.

²⁷ Kilus marui, žmonės kurdavo apeiginius laužus, kuriuose pagonišku papročiu degindavo aukas, norėdami apsisaugoti aosisirūkydavo dūmais. Žmonės tikėjo, kad šventų vietų augalų dūmais gali nubaidyti dvasias. Todėl dūmais būdavo gydomas ne tik maras, bet ir išgąstis, nužiūrėjimas...be to, apotropėjinę galią turinčių žilvičio, kadagio ir kt. Dūmais per audrą buvo smilkomi trobesiai, nes tada jų neuždegsianti pekūnija. Žr. Jonas Lasickis, *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*, Vilnius: Vaga, 1969, p. 73.

II. TRADICIJOS IR DABARTIS

Ugnis - apipinta mitais, legendomis. Nemaža literatūros supažindina su praeityje gyvenusių žmonių kasdienybės ypatumais. Šiame skyriuje imsiuosi tyrinėti šiandieninį gyvenimiškąjį kontekstą ir ieškosiu skirtumų bei panašumų tarp šių ir praėjusių laikų. Įdomi istorinė atmintis, fiksuojanti ugnies santykį su žmogumi. Kaip kito samprata nuo seniausių laikų iki šių dienų. Kokios tradicijos išliko, kokią reikšmę išsaugojome. Man aktualus šiandieninis kontekstas, kurį be istorinės pažinties sunku suvokti. Ieškosiu sąsajų bei skirtumų, kurie aktualūs šiandien. Paliesiu šiandieninį šventinį kontekstą, mitologinių vaizdinių universalumą ir visą šią patirtį praturtinant filosofiniu atspalviu, mėginsiu pagrįsti įvairialypį kūrybinį ugnies potencialą.

2.1. Ugnis kasdieninėje praktikoje

Lyginant dabartinius laikus su praėjusiais, matomas nemažas atotrūkis kultūriniame gyvenime. Prarandamos tradicijos, bendruomeniškumas, kaimo kultūra nyksta, jaunos žmonės traukia miestas. Akivaizdu, kad gamta, jos diktuojamas ritmas, tampa svetimas. Globalizacijos procesai bei įvairios aplinkybės paliečia visus. Todėl papročiai pasidaro individualiu tam tikro bendraminčių rato ar šeimos reikalu, o ne bendra visus vienijančia tradicija. Vertinant iš šiuolaikinio žmogaus pozicijos, susiduriama su nuomonių įvairove, skirtingu gyvenimo būdo propagavimu, ir daugeliu dalykų, kurie toliau žmones vienus nuo kitų. Civilizacijos laimėjimai, technologijos žmones verčia mąstyti racionaliai, kiekvienas renkasi individualią vertybių skalę. Anot Juozo Kudirkos,

Papročių vaidmuo visuomenėje įvairialypis: tai dorovinio, darbinio ir estetinio ugdymo priemonė, psichologinė ir erotinė iškrova. Visos tos paskirtys glaudžiai siejasi, ir jas vienijantis kamienas yra dorovinis ugdymas. Papročiai – darni įpročių visuma. Atskiras žmogus išsiugdo įpročius, o pripažintus priimtinais pasisavina ir į atskiras papročių grupes - darbo, šeimos, kalendorinius ir kt. Jie perduodami iš kartos į kartą kaip vertybė. Kartkartėmis visuomenę sukrečia socialinės katastrofos, dėl jų įvyksta didelių pokyčių papročiuose²⁸.

²⁸ Juozas Kudirka, *Papročių paskirtis*, <http://www.vartiklis.lt/history/lith/paprociai.htm>, [žiūrėta 2013-02-04].

Tyrinėdama ugnies įtaką žmogui ir priartėjusi prie šiandienos, susidūriau su prieštarigai susiklosčiusia tradicijų traktuote. Vis mažiau šaltinių, kurie fiksuotų atliekamus švenčių ritualus, domėtusi šiuolaikinio šventinio konteksto tendencijomis. Galima nujauti, kad nebėra terpės, kuri įkvėptų ar skatintų tuo domėtis. Tačiau kalendoriuje žymimos svarbios datos tebėra minimos ir švenčiamos.

J. Kudirkos tvirtinimu, *„Papročiai, kaip dorovinių vertybių įtvirtinimo sistema, reiškiasi drauge su visa liaudies kūryba – tautodaile, dainomis, pasakomis, patarlėmis ir priežodžiais, muzika, šokiais, su religija, - ir visa tai yra įsodrinta psichologinio poveikio priemonių. Jos, būdamos daugiau ar mažiau estetiškos, įtvirtina dorovines vertybes”*²⁹. Kitaip tariant visos svarbios progos turi ritualus. Todėl svarbiausia reikšmė atitenka simboliniams motyvams, šventimo tradicijoms ir pan. Tačiau giluminė šių požymių prasmė pagrinde būdinga istorinei patirčiai, kuomet buvo glaudus santykis su gamta, daugelis gyveno kaime, todėl šventės tapdavo ir pramoga, bet kartu ir reikšminga data, žyminčia tam tikrus gamtos ciklo pasikeitimus. Visos šventės priklausė skirtingiems metų periodams, kurie turėjo tam tikrus charakteringus požymius – vasaros laikotarpiu linksmybės, darbų metas, žiemą susikaupimas, rintis, pavasaris – pasiruošimas... Šiuolaikiniame gyvenime tai sunkiai apčiuopiama. Todėl lygindama dabartinę patirtį, ieškosiu, kaip pasikeitė papročiai, o tuo pačiu ir juose dalyvaujančios ugnies reikšmė.

Dažniausiai su ugnimi susiduriame buityje. Gaminant maistą, kūrenant krosnį, židinį. Tai gyvybiškai svarbūs procesai ir ugnis neatsiejama to dalis. Maža rituališkumo šiuose veiksmuose, viskas savaime įprasta. Įprasminant jaukią bei intymią atmosferą uždegame žvakę. Žvakės liepsna sukuria ramią, meditatyvią aplinką. Tai dažnas sakralinės erdvės elementas. Norėdami įpasminti reikšmingų gyvenimo įvykių akimirkas, neretai pasitelkiame ugnį – išlikusias archainių švenčių tradicijas palydime ugnies ritualais. Per Jonines vis dar kuriami laužai, plukdomi žyburuojantys vainikai.

Pamažu atgimsta metų cikliškumą fiksuojančios ir tradicinėmis tampančios lygiadienio šventės. Tai rudens ir pavasario lygiadieniai. Rudens būna tada, kai diena susilygina su naktimi. Lygė įvyksta rugsėjo 20-22 dienomis. Kovo pabaigoje žymimas pavasario lygiadienis. Dalia Urbanavičienė pastebi, kad *„Lygiadienio šventės dabartinis sureikšminimas tik iš dalies yra senosios kultūros atspindys. Seniau tai buvo agrarinės kaimo bendruomenės šventės, o dabar jos organizuojamos mieste, orientuojantis į įvairiausių visuomenės sluoksnius – derinami su*

²⁹ Juozas Kudirka, *Papročių paskirtis*, <http://www.vartiklis.lt/history/lith/paprociai.htm>, [žiūrėta 2013-02-04].

pagrindiniu šiuolaikinių švenčių turiniu – pramogų poveikiu”³⁰. Nepaisant pasikeitusios šventės traktuotės, ugnies vaidmuo svarbus, priskiriamas pramogai, įspūdžiui sukelti. Įkvėpti senųjų tradicijų rengiami meniniai projektai – ugnies misterijos. [Plačiau aptariama III dalies 3.2 skyriuje].

Sekant tolimesne tradicinių švenčių seka nepamirštama šventė yra Užgavėnės. Nykstant tradicijoms vis populiariesni tampa minėjimai Rumšiškių Lietuvos liaudies ir buities muziejuje. Neturintiems galimybių tradiciškai atšvęsti, siūlomas toks variantas. Galima paminėti, kad ugnies poreikis tampa gana buitiskas ir primityvus: ugnis pasitelkiama gaminant maistą, simboliškai sudeginant Morę, užkuriant laužą...

Akivaizdu, kad su kaimo kultūros praradimu, išnyksta daugybė papročių. Galima stebėti, kaip keičiasi ugnies vaidmuo. Ji praranda savo poetinę rolę, gaivališką dvasią. Kultūriniai pokyčiai sukausto ją ir paverčia ramiu, buitiniu akcentu. Todėl ugnis palaipsniui atskiriama nuo gamtos, praranda savo įvairialypį pavidalą. Švęsdami įsimintinas progas, žmonės pasitelkia kitokias išraiškos priemones taip sukurdami šventinę nuotaiką. Itin patrauklus variantas yra kontrastingas ugnies pavidalu išgaunamas efektas - fejerverkai. Ši tradicija atkeliavusi iš kitų kraštų. Pasitelkiant juos, siekiama efektingo ir įsimantino įspūdžio. Fejerverkų pagalba dažniausiai vainikuojamos švenčių kulminacijos. Tai prezentacinis, įspūdingas ugnies šou. Juozo Kudirkos teigimu: “*Svarbi vieta papročių sistemoje tenka estetinėms priemonėms, - atskirus įpročius jos suima į visumą, jas atmetus, papročių vietoje liktų didaktika, papročiai prarastų patrauklumą*”³¹. Ši mintis išreiškia lūkesčius dėl ritualų reikšmės, kurie padeda praturtinti šventinę nuotaiką. Todėl papildančios estetinės priemonės papročius, tampa unikaliu tautinės dvasios atspindžiu. Tyrinėdama šiandieninį kontekstą, pastebėjau, kad pagrindinis dėmesys tenka tiesiog pramogai bei įspūdžiui sukelti. Senojoje tradicijoje ugnis užėmė itin reikšmingą, pagarbią vietą, šiandien ji pasitelkiama utilitariniams tikslams.

³⁰ Dalia Urbanavičienė, „Apie ožio deginimą ir rudens lygiadienio šventę“, in: *Liaudies kultūra*, sudarė A. Rakštelienė ir E. Stanevičienė, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros institutas, 2002, p. 402.

³¹ Juozas Kudirka, *Papročių paskirtis*, <http://www.vartiklis.lt/history/lith/paprociai.htm>, [žiūrėta 2013-02-04].

2.2. Ugnies interpretacijos

Palaipsniui artėdama prie kūrybinio ugnies potencialo, paliesiu sritis, kuriose ugnies interpretacijų laukas tampa dar turtingesnis. Pirmajame poskyryje dėmesį atkreipsiu į metaforinių vaizdinių pavyzdžius, o antrajame į psichologinę ugnies traktuotę poetiniu principu – ugnies psichoanalizę. Ieškosiu kūrybinės terpės interpretacijų įvairovėje, ieškosiu sąsajų tarp šiandienos ir istorijos, tokiu būdu tikintis atrasti aiškią perspektyvą aiškinantis savo pačios santykį su ugnimi.

2.2.1. Ugnies metaforos

Įdomu, koku pagrindu žmonės rėmėsi, suteikdami tam tikriems gamtos dariniams bei buityje esantiems daiktams ugnies reikšmę? Naudingų įžvalgų randame Daivos Vaitkevičienės knygoje „Ugnies metaforos“ ir Dainiaus Razausko veikale „Krosnis mitologijoje“. Šiose knygose gausu figūratyvinių ugnies vaizdinių, kuriais bandysiu pasinaudoti kaip inspiracijomis meniniams tikslams.

D. Vaitkevičienė pirmiausia formuluoja klausimus: „*Kas yra ugnis baltų mitologijoje? Kokios jos formos ir spalvos, kvapas ir skonis?*“. Ieškodama atsakymų, autorė nagrinėja ugnies metaforas, apimančias įvairiausias sritis – zoologinę, botaninę, kulinarinę, erdvinę... „*Tiriant metaforines ugnies formas, knygoje siekiama išplėsti ugnies kaip mitinio objekto ribas ir parodyti ją ne iš empirinės, o iš semantinės perspektyvos, t. y. pažvelgti, kokiais pavidalais ji egzistuoja mitinėje sąmonėje, žmogaus, gamtos ir mitinių būtybių vienovės išgyvenime*“³².

Daugybė aprašytų vaizdinių susieti viena ugnies tema. Ugnis nėra vien tik abstraktus reiškinyss žadinęs vienokias ar kitokias emocijas – baimę, pagarbą, pagalbą ir pan. Šiuo atveju surinkta medžiaga taip pat remiasi mitologija, tačiau vaizdiniai įkūnyti materialiuose kasdieniškuose pavidaluose. „*Ugnies turinys reiškiamas įvairių mitinių kodų figūromis: botaninė forma ją atpažįstame kaip raudoną rožę ir raudonas uogas, zoologine bitę ar boružę, medicinos srityje – kaip žaizdas bei votis. Nepaisant išraiškos skirtingumo, visos šios figūros metaforiškai siejasi su ugnimi: ją primena spalva, forma, kvapas, karštis, kartais net ir skonis*“³³.

³² Ibid. p. 16.

³³ Ibid. p. 35.

D. Vaitkevičienės ir D. Razausko surinktos medžiagos pagrindu apie ugnies metaforas, sudariau žodynėlį, kuris turėtų pasitarnauti kaip priemonė meninių vaizdinių interpretacijoms.

Rožė. „Liepsnojanti ugnis mitiškai asocijuojama su žydėjimu, ypač su raudonai žydinčiais augalais. Rožės figūrą galime aptikti ir medicininiam kontekste: rožė vadinama liga, pasireiškianti ryškiai ribota raudona dėme odoje, temperatūros pakilimu. Rožė suprantama kaip mitinis ugnies perteklius žmoguje, kitaip tariant, uždegimas³⁴.

Kraujas. „Tai karštas, raudonas skystis – fiziologinė ugnies raiška“³⁵.

Auksas. „Kraujas – takus raudonas skystis – yra skysta ugnies forma. Skystumo požymį pakeitę kietumu, šioje pozicijoje rasime ugninę figūrą – auksą. Auksas – kieta ugnis, tautosakoje dažniausiai regimas ne grynu (lydinio) pavidalu, bet kaip pinigai arba auksiniai daiktai, žymintys visų pirma poliarinį sakralumą“³⁶.

Kulinarinės kultūros sityje aptinkami dar keli specifiniai ugnies aspektai. Mitinėje sampratoje ugnis turi transformuojančią galią, įveikiančią žalio ir virto poziciją. Itin reikšmingas duonos kepimas prilygstantis ritualui.

Taip pat mitiškai ugnis reiškiasi **skonio efektais** – rūgštumu, saldumu, sūrumu. „Sūrūs valgiai siejasi su ugnimi dėl genetinio druskos ir pelenų ryšio. Saldumas, svarbiausioji medaus ypatybė, mitiškai susijusi su žaibu bei griausmo ir vasaros kaitromis“³⁷.

D. Razausko knygoje „Krosnis mitologijoje“ analizuojama krosnis, su joje liepsnojančia ugnimi, kurios mitologiniai vaizdiniai asocijuojasi su požeminiu mirusiųjų pasauliu, su dangiškąja erdve – tarsi vartai tarp šiapus ir anapus. Autorius teigia: „*kadangi prie židinio ar krosnies ilgais žiemos vakarais būdavo sekamos pasakos bei menamos mįslės, šimtus tūkstančių metų, tai krosnis yra visos senosios dvasinės tradicijos, visos vadinamosios mitologijos Motina*“³⁸.

2.2.2. Ugnies psichoanalizė

Psichoanalizės lygmeniu turėtų išryškėti dar gausesnė ugnies reikšmingumo variantai. Mitologijoje išaukštinta, šiandien ugnis racionalizuota. Tačiau žvelgiant filosofiniu rakursu, ji yra kūrybinė bei universali jėga.

³⁴ Daiva Vaitkevičienė, *Ugnies metaforos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 36.

³⁵ *Ibid.* p. 43.

³⁶ *Ibid.* p.53.

³⁷ *Ibid.* p. 85.

³⁸ Dainius Razauskas, *Krosnis mitologijoje*, Vilnius: Aidai, 2011.

Remsiuosi Gastono Bachelardo knyga „Svajonių džiaugsmas: ugnies psichoanalizė; vanduo ir svajonės; erdvės poetika“. Pirmasis šios knygos skyrius skirtas ugniai, kuriame ieškoma subjektyvaus santykio su ugnies reiškiniais, suvokiant ugnies psichoanalizės prasmę. Jis rašo:

Ugnis – ultragyvybinga, intymi ir kartu universali, gyvena mūsų širdyje ir danguje. Iš visų reiškinių tik ji viena tegali būti taip prieštarai vertinama – ji gėris ir blogis, spindi Rojuje, yra švelnumas ir kankinimo priemonė, kūrenasi virtuvėje ir skleidžia apokaliptinį karštį. Ji gerovės ir pagarbos ženklas. Ugnis gali pati sau prieštarauti, todėl yra vienas universaliausių eksplikacijos principų³⁹.

Siekdama išsamios analitinės pažinties su ugnimi, bandysiu, remdamasi G. Bachelardo įžvalgomis, atkreipti dėmesį į abstrakčiąją subjektyvią ugnies reikšmės intenciją.

Todėl norėčiau atkreipti dėmesį į pirmykščio žmogaus santykį su ugnimi. Židinyje deganti ugnis buvo pirmąją žmogaus apmąstymų tema rimties simboliu:

Ugnį apmąstančiam žmogui ji tampa tiek staiga, tiek smulkiais etapais išdėstyto tapsmo pavyzdžiu. Ugnis įkvėpia troškimą kisti, forsuoti laiką. Tada apmąstymai tikrai uždega ir pilni dramatiškumo praplečia žmogaus lėmtį. Destrukcija tampa daugiau nei pasikeitimas, ji yra atsinaujinimas⁴⁰.

Susiduriama su praktika, kuri skatina kūrybinį potencialą. Individulius apmąstymus paverčia filosofine traktuote. Įrodo, kad ugnis yra universali jėga nepaveiki laikui.

Sekantis etapas, kuriame susiduriame su praeities patirtimi, tai ugnies išgavimas. Pagrindinė versija aiškinanti ugnies atsiradimo būdą, ta, kad pirmykščiai žmonės ugnį išgaudavo trindami vieną į kitą du sauso medžio gabalus. Autorius teigia, kad „objektyvūs argumentai, kurie turėtų paaiškinti, kaip žmonės galėjo įsivaizduoti tokį metodą, gan silpni. Tarp retai pasitaikančių autorių dauguma primena, kad miškų gaisrus sukelia šakų trintis vasarą“⁴¹. Toliau aiškina apie seksualinę ugnies prigimtį: „reikėtų pripažinti, kad trynimasis yra stipriai seksualizuotas veiksmas; Objektivus mėginimas išgauti ugnį trynimu buvo įteigtas tikrai intymios patirties“⁴². Taip pat žinoma, kad kibirkštis yra laikoma vaisiaus užuomazga. Taigi autorius drąsiai teigia, kad pirminė ugnies

³⁹ Gastonas Bachelardas, *Svajonių džiaugsmas: ugnies psichoanalizė; vanduo ir svajonės; erdvės poetika*, Vilnius: Vaga, 1993, p. 29.

⁴⁰ *Ibid.* p. 36.

⁴¹ *Ibid.* p. 41.

⁴² *Ibid.* p. 42.

užuomazga tolygi naujos gyvybės užmezgimui ir visa tai neatsiejami seksualinės sferos padariniai. Einant dar toliau, neretai susiduriame su ugnies tapatinimu aistra. G. Bachelardas rašo:

Ugnis – objektyvus intymaus įniršio, susijaudinimo padarinys. Tad visada nustembame, aptikdami iš objektyvaus atradimo kylančią ypatingą, stipriu jausmu nuspalvintą psichinę būseną. Tada galime pakankamai gerai skirti ugnies rūšis: švelnią, veidmainingą, maištingą, žiaurią ugnį, apibudinamas pagal troškimų ir aistrų pradinę psichologiją⁴³.

Palaipsniui atsiskleidžia intymioji ugnies pusė, įkūnijanti įvairią emocinių išgyvenimų paletę. Varijuojama žmoniškųjų jausmų potyriais. Ne tik seksualinis aspektas, asocijuojasi su žmoniškuoju faktoriumi, jai priskiriamos ir kitos emocijos. Įvairiomis aplinkybėmis, ugnis rodo savo pikta valią – ją sunku įdegti, ją sunku užgesinti. Būdama kaprizinga substancija, ugnis tampa asmeniu. Teikiamas dėmesys subtiliam ugnies stebėjimui, sekant jos neprognozuojamą patirtį. Nuo mažiausios kibirkšties, autorius atveda prie pačių asmeniškiausių išgyvenimų netikėtai priskiriamų ugnies įtakai.

Paliekant intymų ugnies aspektą, atkreipsiu dėmesį į G. Bachelardo iškeltą dialektinio sublimavimo požiūrį. Kadangi ugnies savybės itin prieštaringos, autorius tuo naudodamasis aiškina kontrastuojančių ugnies savybių darną. Viena iš ugnies ypatybių yra gebėjimas transformuoti medžiagas ir naikinti jų nešvarumus: „*Per ugnį perėjęs daiktas tampa vienalytis, taigi grynas; ugnis ne vien sunaikina nereikalingas žoles, bet ir tręšia žemę*“⁴⁴. Turima omenyje rūdų lydymą bei metalo kalimą, o kalbant apie deginamą žolę, - apie nederlingos žemės atnaujinimą, padegant nevaisingą lauką. Taip vienijama mintis apie tuo pačiu metu šalinamą blogį ir kuriamą gėrį. G. Bachelardas bando atskleisti numanomą ugnies įtaką sąmonės pasauliui ir suvokti jos indėlį kasdieniame gyvenime, analizuojant vykstančius giliausius procesus. Tokiu būdu bandydamas „*mus išlaisvinti nuo realizmo - suteikti galimybę svajoti*“⁴⁵. Kalbėdamas apie asociacijas ir individualią asmeninę patirtį, jis teigia:

Metaforos nėra paprastas idealizavimas, kuris it raketa šauna į dangų ir sprogsta nepalikdama žymės, bet, priešingai, kad metaforos siejasi ir dera viena su kita žymiai labiau negu pojūčiai, taip, kad poeto siela yra paprasta metaforų sintaksė. Tad kiekvienas poetas turėtų sukurti metaforų atitikmenų prasmę ir simetriją nurodančią diagramą,

⁴³ *Ibid.* p. 52.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 109.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 113.

lygiai taip, kaip gėlė diagrama fiksuoja jos žiedo raidos prasmę. Be šio geometrinio atitikmens negali būti realios gėlės. Kaip ir poezija negalėtų pražysti be tam tikros poetinių vaizdų sintaksės⁴⁶.

Ši mintis tarsi išreiškia poziciją meniško, jautraus kūrėjo, sugebančio kurti ir nešančio kūrybinės atsakomybės našta, įpareigojant ieškoti unikalios kalbos. Todėl taikinyš nukreipiamas į visas gyvenimo sferas. Įtakotas aplinkos, savo talento pagalba, privalo siekti objektyvios pažinimo sistemos, kuri privalo būti unikali, tokiu būdu atveriant platų mąstymo lauką stebėtojams. Bachelardas rašo, kad: „*labiau negu valia, negu gyvybinis impulsas vaizduotė yra pati stipriausia psichinio gyvenimo galia*“⁴⁷. Neveltui dėmesys kreipiamas metaforoms, kurios išplečia kūrybinį matymo lauką bei gali inspiruoti gausybei unikalių idėjinių variacijų. „*Tačiau tik tada, kai vaizdas veikia jį skaidančiomis metaforomis, tik tada, kai jis kuria tikrai naują psichinę realybę pačiomis veržliausiomis transformacijomis, metaforos metafora, galėsime suvokti ugnies vaizdų poetinę gausybę*“⁴⁸.

Kūrybinis požiūris išlaisvina sukaustytą žvilgsnį, standartinę traktuotę apie ugnį. Todėl knygoje netrūksta išvedžiojimų bei idėjų, koku keliu eiti ieškant originalaus mąstymo variantų. Ugnis įkvėpianti susikaupti, susimąstyti gali tapti ne tik inspiracija, bet ir objektu išreiškiančiu pačią idėją.

Taigi peržvelgus šiandieninį kontekstą, išskyla dar daugiau inspiruojančių ugnies savybių, kurių įtakoje gali gimti ne viena originali idėja. Tradicinę ugnies traktuotę papildo begalės išvedžiojimų, akivaizdu, kad šis procesas nesibaigiantis. Mitologija, tradicijos bei individualios patirtys persipindamos su filosofine tarktuote iškelia ne vieną kūrybinę mintį.

Taigi ugnis neatsiejama mūsų kasdienybės dalis, kurios reikšmingumas nepaliaujamai pulsuoja per amžių amžius įprasmindamas jos gaivališką bei paslaptinę prigimtį. Tarsi prislobsta ir vėl atgyja mūsų gyvenime.

⁴⁶ *Ibid.* p. 113.

⁴⁷ *Ibid.* p. 114.

⁴⁸ *Ibid.* p. 114.

III. UGNIS MENINIAME KONTEKSTE

Aktualiausia problema susijusi su ugnimi yra jos vaidmuo meniniame kontekste. Šiame skyriuje analizuosiu, kokią vietą bei reikšmę kūrėjai teikia ugniai. Pradėsiu nuo ugnies savybių, kurios įgalina žmogų sukurti norimą objektą. Ugnis tarsi įrankis, prisidedantis prie amato subtilybių.

Priartėdama prie individualių meninių sumanymų, užsiminsiu apie ugnies galimybę įprasminti teatrališką šou. Šokis su ugnimi dar viena įdomi ir unikali meninė patirtis.

Galiausiai, analizuodama šiandieninį meninį kontekstą, gilinsiuos į Lietuvos menininkų kūrybą, kuri susijusi su ugnimi.

3.1. Kūrybinis ugnies aspektas

Stebint ugnies santykį su žmogumi, galima matyti, kokia stipri jos įtaka. Įvairūs istoriniai tarpsniai vienaip ar kitaip įtakojo jos reikšmę. Civilizacijos bėgyje daugelis paslaptinių dalykų tapo suvokiami ir aiškūs, priklausomai nuo to kito ir požiūris į ugnį – keitėsi tradicijos, gyvenimo būdas.

Siekiant suprasti ugnies įtaką žmogui, teko atsiversti mitologiją, praeitį fiksuojančius šaltinius, bei palyginti tai su šiandiena - tai nepastovūs kintantys reiškiniai. Tačiau labiausiai mane dominantis kūrybinis ugnies aspektas išliko nepakitęs ir toks pat reikšmingas. Nepaisant varijuojančios žmogaus sąmonės santykyje su ugnimi, jos prigimtinės savybės yra pastovios ir nekintančios – ji dega, šviečia, šildo. Akivaizdu, kad žmogus, įtakotas tam tikrų aplinkybių, suteikė ugniai vienas ar kitas savybes, išaukštino ją iki dieviškojo pavidalo bei patikėjo jos nenugalimumu. Tačiau bandysiu pažvelgti į ugnį, kaip priemonę, kurios savybės pasitelkiamos siekiant tam tikrų tikslų, taip pat įtakojančių žmonių gyvenimą, tačiau visiškai kitu aspektu.

Analizuosiu kūrybinį ugnies aspektą. Įdomus santykis, galimybės, reikšmė. Subtilų jos kūrybinį potencialą aprašo Dainius Strazdas: *„Vos pažvelgę į alchemiko dirbtuvę matome, kad vienas pagrindinių jo darbo įrankių yra krosnis. Visi procesai, visos transformacijos vyksta krosnyje – arba joje pačioje, arba jon įstatomame distiliavimo aparate. Todėl krosnis alchemijoje, savaime*

aišku, ne tik ugniakuras, bet ir pati transformacijos proceso vieta, buveinė, tarpininkas, keičiamąją medžiagą susjungiantis su jos keitikliu – ugnimi”⁴⁹. Svarbiausia ugnies buveinė yra krosnis. Dainius Razauskas pažymi, kad „Su krosnimi susijusios gamybos technologijos savo ruožtu davė pagrindą atitinkamoms iniciacijos metaforoms, suvokiant ją kaip žmogaus „perkepimą“ ar „perlydymą“. Ne gana to, gamyba krosnyje ir pats krosnies kūrenimas, galimas daiktas, turėjo įtakos ir kūrybos apskritai, ir pasaulio sukūrimo – kosmogonijos mitinei sampratai“⁵⁰. Kūrybos procesas pasitelkiant ugnį nėra paprastas ir elementarus. Įdomi žodžio kurti reikšmė. D. Razauskas atkreipia dėmesį į šį žodį. Jis samprotauja, kad „žodis – kurti irgi, galima įtarti, mena krosnies simbolikos įtaką apskritai kūrybos, kūrimo ir jo mitinio provaizdžio – pasaulio (su)kūrimo sampratai“⁵¹. Toliau aiškindamasis šio žodžio reikšmės, rašo: „veiksmazodis kurti, žinia, turi dvi pagrindines reikšmių šakas, kaip viena vertus daryti, kad kūrentųsi, degti, šildyti, bei kita vertus tai reiškia pastatyti, įrengti, įsteigti; taip pat prikurti“⁵². Trumpai tariant, dvi pamatinės žodžio reikšmės – tai „degti ugnį“ ir „daryti“. Prisiminus senovės lietuvių saulės „kūrėją“ – kalvį Televelį, nukalusį ją ir įmetusį į dangų. Pastaruoju, o ir apskritai kalvio atveju abi žodžio kurti reikšmės vėl susilieja. Taigi kalvio darbas eina kūrybos plačiausia kultūrine prasme metafora. Šios metaforos atšvaitas įgalina pagrindinę kalvystės priemonę – kalvio krosnį, žaizdrą. Be to, krosnis ne tik pasitarnauja kaip priemonė atlikti kūrybinį procesą, tačiau pati suburdama ir skleisdama šilumą sukuria jaukią kūrybingą atmosferą. Dar visai neseniai paprasčiausia namų krosnis buvo kūrybos vieta. Čia gimė tūkstančiai pasakų, padavimų, mitų, mįslių. Čia buvo sekamos pasakos, pasakojama apie įvairius nepaprastus dalykus, dainuojamos dainos, menamos mįslės. Pasak P. Dundulienės senoji sakytinė, mitinė-poetinė, dvasinė tradicija buvo perduodama iš kartos į kartą, kitaip sakant, buvo kuriama ir „kūrenama“, nuolat palaikoma. „Taigi krosnis bei su ja susiję amatai yra ne tik tiesioginių jų gaminių iščios, bet įgauna ir apibendrintą perkeltinę reikšmę – mena kūrybą apskritai“⁵³.

Pasirinkau keturias kūrybines sferas, kurių gamybinis procesas neabejotinai priklausomas nuo ugnies. Ši kūrybos sritis reikalauja amato žinių, todėl darbo eiga privalo vykti

⁴⁹ Dainius Razauskas-Daukintas, *Krosnis mitologijoje*, Vilnius, Aidai, 2011, p. 73.

⁵⁰ *Ibid.* p. 9.

⁵¹ *Ibid.* p. 288.

⁵² *Ibid.* p. 288.

⁵³ Pranė Dundulienė, *Ugnis lietuvių pasaulėjautoje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006, p. 294.

atsakingai bei kruopščiai. Pagrindinį dėmesį atkreipčiau ne į meninius sugebėjimus, bet į procesą, kuris reikalauja profesionalių meistro įgūdžių.

Kalvystė. Geležies amžius prasidėjo išmokus metalus apdoroti termiškai. Geležis ir kalvis mitologijoje yra dviprasmiški. Kalvio kūjis, tampa galingųjų griaustinio dievų atributu, kitu ruožtu geležis priklauso velniui – pragarui. Ugnies įtaka neabejotina ir labai reikšminga. Processo vystimąsi lemia ugnis.

Keramika – degti dirbiniai iš molio ar kitų mineralinių nemetalinių medžiagų. Nesunku pastebėti, kad keraminis molis iš pradžių yra beformės būklės, ir tai, kad puodžiaus darbo tikslas kaip tik yra suteikti medžiagai formą, kurios ji pradžioje neturi. Puodžius sutvirtinęs molį ir suteikęs jam formą atlieka veiksmingą transformacijos būdą. Visų šių transformacijų būtina sąlyga ir lemiamas veiksnys yra ugnis, tiksliau – prijaukinta, įsisavinta, ugnis, kokia ji yra židinyje ir krosnyje⁵⁴.

Stiklas. Stiklo gamybai naudojamas mišinys, susidedantis iš natrio karbonato, kalcio karbonato ir silicio dioksido (smėlio). Įprastinio stiklo terminio plėtimosi koeficientas yra gana didelis – keičiantis temperatūrai tokio stiklo matmenys stipriai keičiasi. Todėl stiklas yra neatsparus staigiems temperatūros pokyčiams. Dekoratyvinio stiklo gamyba yra ypatingas procesas, kai kelių minučių ar sekundžių bėgyje į menišką dirbinį sulydoma ne tik stiklas, bet ir ugnies, žemės ir žmogaus kūrybinių galių stichijos. Procesas reikalauja atidumo ir jautraus gebėjimo jausti ugnį.

Kepimas. Kepimo procese pagrindinis dėmesys skiriamas ugniai ir krosniai. Tai itin reikšmingas praeities tradicijos procesas. Apskritai krosnis yra prilyginama žmogaus bruožams. Ji gali būti įsivaizduojama kaip gyvas padaras - gyvūnas. Antropomorfinis ir simbolinis krosnies įvaizdis susietas su moterimi⁵⁵. Iš surinktos medžiagos matyti, kad šis reikšmingas praeities ritualas iki šių dienų neišlaikė didingos ir įtakingos tradicijos. Tačiau neabejotina, kad ugnis ir maisto gaminimas neatsiejami dalykai, tik šiandien tai yra praktiškas ir elementarus reiškinys – tačiau, mano manymu, išlaikantis kūrybinį statusą.

⁵⁴ „Esminė krosnies ypatybė, įgalinanti gamybą joje prilygstanti gemalo brendimui iščiose, yra, ta, kad joje vyksta pirminės medžiagos, žaliavos transformacija, arba perkeitimas, perkaita: tai kas buvo žalia joje virsta kepta/virta; kas svetima, tampa sava; profaniškieji gamtos elementai transformuojami į jų sakralinius atitikmenis“, žr. Dainius Razauskas-Daukintas, *Krosnis mitologijoje*, Vilnius: Aidai, 2011, p. 285.

⁵⁵ Duonos kepimas krosnyje buvo siejamas su gimdymo ritualu: „Pats maisto gaminimas imituoja vaisiaus užmezgimą (vyrų dalyvavimą kišant apeiginę duoną krosnin), nėštumą ir gimdymą. Su krosnimi bei gimdymu krosnį suartina jau vien tai, kad duona joje kepama ir maistas joje gaminamas moters. Čia reikia atkreipti dėmesį ir į patį veiksmą gaminti, kuris yra vienos šaknies su gimti“, žr. Ibid., p. 197.

3.2. Ugnis šiuolaikiniame mene

Pradėdama nuo mitologijos, pereidama ritualinę patirtį, susidūriau su begale įtakų reikšmingų ir šiandien. Tačiau šiame poskyryje norėčiau išskirti kūrybinį ugnies interpretavimo aspektą, kuris iššaukia fantastiškiausias vizijas. Kalbant apie ugnies vaidmenį žmonių gyvenime – buityje, šventėse, kitose reikšmingose situacijose, susiduriama su visiems artima, bendruomenę vienijančia sąsaja. Ir tai labai svarbu norint pajauti kultūrinį, istorinį kontekstą. Tačiau ieškodama kuo įvairesnių santykių su pačia ugnimi, paliesiu individualias, kūrybines interpretacijas, kurios reiškiasi unikaliuose meninėse plotmėse. Tyrinėsiu, kokią reikšmę menininkai teikia ugniai, kokiomis koncepcijomis vadovaujasi ieškodami vienokių ar kitokių kūrybinių sprendimų.

3.2.1. Teatrališkoji ugnies apraška

Artėdama prie šiandieninio meninio konteksto, dėmesį norėčiau atkreipti į teatrališkąjį ugnies aspektą. Tai šokėjai su ugnimi – fakyras. Jie visą dėmesį skiria bandymams sukurti kuo išraiškingesnę, įdomesnę ugnies šou. Tai gali būti spektaklis, kurio metu žiūrovui pasakojama istorija, gražus ir užburiantis šokio etiudas arba cirko numeris, demonstruojantis neįtikėtiną atlikėjo lankstumą, koordinaciją ir judesį. Šioje srityje dirba artistai profesionaliai valdantys ugnį bei atliekantys manevringus judesius su ja. Naudojami tam tikri degantys įrankiai. Pasirodymo metu uždegami degiame skystyje išmirkyti ryšulėliai. Žongliruojant šiais ruošiniais, išgaunams įspūdingas reginys, o garsų bei ritmo pagalba sukurama darni visuma. Tai judesio menas. Jis leidžia atlikėjui atskleisti save judėjimo pagalba. Šokėjai pasirodymuose naudoja daugiau apsisukimų, stengiasi „užpildyti“ erdvę, daugiau juda kūnu, labiau mėgsta žongliruoti pagal muziką nei tyloje. Jie koncentruojasi ties tuo, kad kūno ir įrankių judesiai būtų ritmingi ir paprasti, laisvai pereitų vienas į kitą. Atsiskleidžia itin subtilus žmogaus ir ugnies santykis. Šiomis meninėmis kompozicijomis tarsi norima pažaboti šią stichiją, tačiau privalomas jautrus ir atidus darbas, kuris priklauso nuo gaivališkos jėgos.

Savo pasirodymais fakyras įprasmina pakankamai skirtingo pobūdžio švenčių programas – nuo privačių vakarėlių iki archajiškų tradicinių švenčių.

2009 m. Rotušės aikštėje fakyrų klubas „Ugnies ženklai“ surengė šokio ir ugnies spektaklį „Ugninės Vilniaus mandalos“. Trys liepsnojančios žiedai sudarė trijų ženklų ugnines susijungiančias mandalas, kurios ne tik priminė artėjančią trumpiausią naktį ir ilgiausią dieną, bet ir apie artėjančius renginius: birželio 20-ąją prasidėsiančią naktinę kultūros fiestą „Tebūnie naktis“ ir Saulės karūnavimo, arba Rasų šventę.

2012 m. Trakuose Perkūno diena buvo skirta ugnies ir muzikos šventė „Perkūno rykštės“, kuri vyko rugpjūčio 10 dieną. Tai alternatyvios kultūros festivalis, siekiantis sujungti senovišką muziką ir ugnies šokį. Šių dviejų sakralinę reikšmę turinčių jėgų dėka buvo siekiama sukurti gilų ir turiningą šventės jausmą, kuris padėtų visiems – žiūrovams ir dalyviams – įsijausti į alsuojantį ir nenutrūkstantį veiksmą.

3.2.2. Meniniai projektai – ugnies misterijos

Tęsdama teatrališkosios ugnies savybių paieškas meninėje kūryboje, analizuosiu šiuolaikinių Lietuvos menininkų kūrybą. Šiame poskyryje išskirsiu menininkus, kurie dalyvauja grupiniuose pasirodymuose vadinamuose **ugnies misterijomis**.

Tai tradicinis renginys, žymintis lygiadienį, kurio metu diena ir naktis susilygina. Senovėje tai buvo reikšminga data, žymėjusi pereinamąjį sezonų laikotarpį – trumpėjančias žiemos, bei ilgėjančias pavasario dienas. Nuo 1992 m. šis lygiadienio šventimas buvo atkurtas, tačiau švenčiamas mieste – Vilniuje. Tais metais meninkai sukūrė šiaudinį ožį, kurį su liaudies giesmėmis ant Tauro kalno sudegino. Tradicija gyvuoja daugiau nei dvidešimt metų. Vis daugiau menininkų prisijungia paminėti šią archajišką šventę. Pasirinktas simbolis – ožys, kuris simboliškai sudeginams. *„Ožio simbolis lietuvių mitologijoje yra kaip tarpininkas tarp chtoniškosios mūsų sąrangos dalies ir sąmoningojo lygmens. Jis žymi aklą instinktų galią ir kulturingą jų suvaldymą. Ožys aukojamas atsisveikinant ir dėkojant šiltajam metų laikui, šešioms šiltiesiems mėnesiams, kiekvienam iš jų pastatant stulpą – laiko žymenį“*⁵⁶.

⁵⁶ Eglė Plioplienė „Senieji simboliai šiuolaikinėje šventės“, in: *Liaudies kultūra*, sudarė A. Rakštelienė ir E. Stanevičienė, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros institutas, 2007, p. 406.

Tačiau akivaizdu, kad mieste rengiama šventė įgauna kitą reikšmę ir prasmę. Idėja atgaivinti tradiciją, persipina su įvairiais kultūriniais ypatumais. Pagrindinis šventės akcentas tampa įspūdingas degančių skulptūrų reginys. Šis renginys nebetekęs agrarinės šventės statuso, orientuojasi į pramoginį turinį, kuris savo gaivališka ekspresija pritraukia vis daugiau žiūrovų. Šią atgijusią tradiciją įkvėpia pagoniškų papročių palikimas. Dalia Urbanavičienė teigia, kad „*Bet kokiai šventei reikalingi simboliai ir tam tikri tradiciniai veiksmai, kad ji taptų gyvybinga. Norint paversti lygiadienio šventę gyvybinga, taip pat reikalingi simboliai ir pagrindinę šventės idėją atitinkantys veiksmai*”⁵⁷. Atgimusią tradiciją pradžioje įprasmindavo ožio deginimas, tačiau nuo 2003 m. šventės tematika baltiškosios kultūros pagrindu varijuoja, inspiruodama menininkus sukurti kuo įtaigesnį reginį.

2003 m. ugnies skulptūrų misterija paskirta keturioms stichijoms; 2004 m. baltiškos kultūros Pasaulio medžio sampratai; 2005 m. „Ženklas: septyni simetrijos lygmenys“ pasakojo apie baltiškos mitologijos personažus, misterijoje gausu kinetikos elementų; 2006 metais sukurta misterija „Ten ir Čia“. Ji skirta į Anapilį, Dausas išėjusiems kultūros ir etninės kultūros veikėjams, mokslininkams; 2007 metų misterijoje „Vanduo žemai – dangus aukštai“ kalbama apie žemės ir dangaus sferai priklausančius, transformacijos galių turinčius simbolius; 2008 metai žymi simbolinio Geležinio vilko atvykimą į Vilniaus miesto Kalnų parko stadioną. Misterija „Ugniniai Vilniau vilkai“ atveria naujus vartus į kario sampratą.

Šioje šventėje kasmet dalyvauja grupė menininkų, kurių kūriami objektai sukuria įtaigią šventės atmosferą. Konstruojamos įspūdingo dydžio karkasinės skulptūros ir padengiamos šiaudais. Šventės kulminacijoje kruopščiai kurtos skulptūros palaipsniui sudega. Todėl ypač įdomi menininko patirtis stebint šį reginį. Eglės Plioplienės straipsnyje „Ugnies skulptūrų magija“ yra užfiksuotos nuolatinių šioje šventėje dalyvaujančių menininkų mintys, kuriose išsakomas asmeninis santykis su ugnimi.

Visas mintis suskirsčiau į kategorijas, kuriose išreiškiamas kūrybinis ugnies panaudojimo aspektas.

1) Mitologinis aspektas:

„**Kęstutis Musteikis** – *Kaip daina sudainuojama ir lieka skambėti galvoje, taip ugnies skulptūra atmintyje išlieka per regą... yra žaibai, yra griaustinis, ir yra perkūnija. Ką ji reiškia, gaunam*

⁵⁷ Dalia Urbanavičienė, „Apie ožio deginimą ir rudens lygiadienio šventę“, in: *Liaudies kultūra*, sudarė A. Rakštelienė ir E. Stanevičienė, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros insitutas, 2007, p. 402.

atsakymą perkeldami kirtį į kitą vietą: perkunija, kitaip tariant, ji transformuoja, iš vienos energijos virsta į kitą, materializuojasi. **Viktor Geraščenko** – minties liepsna sąlygoja žmogaus skleidžiamą šviesą... lygiadienio misterijos sukelia neįtikėtinai stiprius pojūčius... ožys, ypač ugninis, turi daugybę reikšmių. **Donatas Dumskis** – Iš stichijų ugnis yra labiausiai personifikuota, labiausiai gyva... ugnis yra aukojimo tarpininkė.

2) Emocinis aspektas:

Gediminas Piekuras - Kartais, kai baigia degti, liepsna pasitraukia, bet tose vietose, kur sukabinti kampai, žaižaruoja. To grožio nupusakosi, reikia matyti. **Stasys Juraška** - Tai neįkainojamas pojūtis... **Rytas Belevičius** - Ugnies šėlsmas man primena aistringą įsimylėjimą – ir vienas ir kitas neilgai trunka, bet įsimena visam gyvenimui... **Arvydas Ališanka** - ugnies skulptūros vaizdinys palieka rainelėje ispūdį, poveikis lieka stipresnis, negu paprastos skulptūros... darbo dydis patikrina autoriaus idėją.

3) Filosofinis aspektas:

Marius Grušas - Žmonės atėję aikčioja: „Kaip gražu. Kaip jums negaila deginti?“. Žinoma, skulptoriui, turinčiam akademinį išsilavinimą, keistoka dirbti, kad sunaikintum. Jaučiuosi kaip budistų vienuolis, pilantis iš smėlio mandalą. **Kazys Venclovas** – Maža ką padarai šiame gyvenime... kartais ugnis rūpi tiek, kiek padeda perpjauti geležį, o kartais.

„**Degantis Blukis**“ – tai 2011 metų projektas, subūręs jaunimo ir profesionalių menininkų grupę, nusprendusių dalyvauti pasaulyje itin populiariame festivalyje „Burning Man“ (iš angl. k. „Degantis žmogus“). Grupė pasitelkdama šiuolaikinio meno priemones interpretuoja senovės Lietuvos socialines tradicijas. Projekto autorius Donatas Jankauskas. Tai 25 metus organizuojamas vienas didžiausių pasaulyje kultūros ir meno renginių, vykstančių JAV, Nevados dykumoje, į kurį kiekvienais metais susirenka virš 50 000 menininkų ir meno mylėtojų iš visų žemynų.

2011 metų festivalio tema „The Rites of Passage“ – apeigos, apeiginiai ritualai arba ritualinės ceremonijos. Kaip teigia projekto organizatoriai: „Iniciacija yra labai palanki Lietuvos tradicijų, kultūros ir meno pristatymui, meno eksportui bei teigiamo įvaizdžio formavimui tarptautinėje erdvėje“⁵⁸. Projekto pagrindinis akcentas – Degantis blukis. „Siekiant tinkamai pateikti ir parodyti

⁵⁸ „Degantis blukis“, <http://www.slideshare.net/burnersLT/degantis-blukis>, žiūrėta [2013-04-03].

*Lietuvos unikalias tradicijas buvo pasitelkiamas senas paprotys – Blukio vilkimas. Blukio vilkimas suburdavo bendruomenę linksmam ritualui. Kūčių vakarą kaimo gyventojai užnerdavo virves ant medinės kaladės ir vilkdavo ją per kaimą. Gale kaimo iškilmingai sukdavo laužą ir sudegindavo Blukį*⁵⁹.

Lietuvių vežama pristatyti instaliacija „Blukis“ – interaktyvi erdvė, kurioje festivalio lankytojai buvo įtraukiami kartu su Lietuvos kūrėjais ir jų pristatoma menine veikla kartu kurti ir taip prisijungti prie „Degančio žmogaus“ pagrindinės idėjos, jog kiekvienas lankytojas įneša į festivalį dalelę savęs. Pagrindinis lietuvių kuriamo projekto akcentas – didelis kelmo formos statinys, kuris kvietė visus susipažinti su Lietuvos meno tradicijomis, apeigomis ir unikaliu tautiškumu.

Kuriant Blukį festivaliui JAV, idėjos autorius Donatas Jankauskas siekė paversti primityvų kelmą meniniu objektu, suteikti saviems etnos vaizdiniais meninę dekoratyvią formą, atspindinčią archajinius tautos papročius.

3.3. Ugnis – inspiracija meninėje kūryboje

Priartėjus prie konkrečių menininkų kūrybos, kuriuos vienaip ar kitaip inspiruoja ugnis, dėmesį skiriu šiuolaikiniams Lietuvos kūrėjams. Besidomėdama jų kūryba, susidūriau su nedaugeliu menininkų, kurie kuria pasitelkdami ugnį. Tačiau nepaisant to, bandysiu klasifikuoti ir ieškoti esminių bruožų būdingų jų darbams.

Artūras Raila. Kūrinys – tęstinis projektas „Žemės galia. Mitologinis Vilnius“ dalyvaujant Vaclovui Mikailioniui, Viliui Gibavičiui, Jonui Vilkauskui 2008 metais šiuolaikinio meno centre Vilniuje. Įtakotas istorijos bei mitologijos:

Tai bandymas apčiuopti pirmąją Vilniaus sluoksnį pasitelkus istorijos, archeologijos, mitologijos ir folkloristikos žinias ir atsakyti į klausimą, kodėl būtent ši vieta tapo sakraliniu, politiniu bei administraciniu Lietuvos centru. <...> Visas sukauptas žinias bandyta patikrinti ir radiosteziniais ar biolokaciniais būdais. Jų imtasi kaip

⁵⁹ *Ibid.* žiūrėta [2013-04-03].

papildomos priemonės, galinčios patvirtinti, ar tarp istoriškai žinomų ir netgi primirštų šventųjų vietų tikrai susidarė ryšiai ir sąveikos⁶⁰.

Šiuo projektu buvo bandoma ištirti šventąsias Vilniaus vietas bei jų sąveikas. Projektui buvo pasirinktas vienas iš tokių centrų – šv. Jurgio bažnyčia ir jos aplinka drauge su Vinco Kudirkos aikšte. Manoma, kad būtent čia buvo įkurdinta šventvietė. Taip apie ją rašoma Lietuvos metraštyje (Bychovco kronikoje): „*Ir pasirinko didysis kunigaikštis Šventaragis labai gražią vietą girioje prie Neries, kur Vilnia įteka į Nerį ir prašė savo sūnų Skirmantą, kad toje vietoje būtų įkurdinta ugniavietė, kurioje jį mirusį sudegintų*“⁶¹. Šis bandymas atkurti senąjį Vilnių, pateikia originalų kūrybinį sprendimą, kuris mitą įkūnija šiuolaikiniame pasaulyje. Vienas svarbiausių akcentų tampa religinis centras, kuriame Perkūno garbei buvo deginama amžinoji ugnis bei įkurdintas religinis centras.

Bandydamas prikelti senąjį miestą, neišvengiamai susiduria su dieviškąja ugnies apraiška – tiriamą vietą, kurioje tariamai buvo religinis centras, ir kuriame degė Amžinoji ugnis. Mitologinis kontekstas keliantis daugybę prielaidų ir išvedžiojimų, menininkui tampa užduotimi, kuriai įgyvendinti prireikia ne vieno profesionalo tyrinėjančio mitologiją, folklorą.

Pulius ir Svajonė Stanikai. Kūrinys „Ugnies eilės“. Šiame darbe vaizduojami sudegę, apanglėję kūnai – inscenizuojama mirtis. Su mirties vaizdiniais susidūriau kalbėdama apie mitologinį kontekstą, bei analizuodama ugnies reikšmę pragaro pasaulyje. Būtent šioje sferoje mirties vizija itin išraiškinga ir stipri. Ugnis tampa negailestingumo, atpildo ir nesibaigiančios kančios palydove. Darbe vaizduojami sudegę, apanglėję kūnai, kalbantys apie mirtį. Siekiama žiūrovo emocijų. Tačiau ši idėja pasufleruoja gana paradoksalią situaciją – kūrinys galima pamatyti ugnies transformuojančią patirtį su išlyga įamžinančią laikinumą.

Karščio suriesti, apanglėję kūnai. Neseniai buvę gyvi, fotografijoje – nebe, praradę formą, suodžiais ir išskyromis aplipę pavidalai. Kūnai – nebe subjektai, kūnai nebe objektai. Stanikų fotografija tai

⁶⁰ Vaclovas Mikailionis, Vilius Gibavičius, Jonas Vilkauskas, „Vilnius Šventaragio miestas – bandymas ištirti Vilniaus sakralinę geografiją“, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-04], <http://www.raila.lt/zemes-galia/>

⁶¹ *Ibid.*

subjektą naikinantis objektas. Naikina ne atspaudas, bet santykis su užfiksuotu vaizdu, prikišamai teigiančiu mirtį. Kodėl jis atgrasus, juk puikiai atpažįstamas?⁶².

Sudegusių kūnų pavidalai kalba apie mirties ir gyvybės santykį. Ugnis pasireiškia kaip priemonė, padedanti pasiekti emociškai atgrasaus kūrinio ir žmogaus tarpusavio santykį.

Apie mirtį Svajonė Stanikienė sako: „*Aš manau, čia svarbus žvilgsnis, žmogaus baimė, galbūt mirties, ateities. Seno žmogaus galvojimą, žiūrėjimas į tą, kas buvo gyvas kažkada, ar galvojimas apie žmones, kurie yra mirę, galvojimas apie to žmogaus ateitį, apie save*“⁶³.

Svajonė ir Paulius Stanikai akcentuoja potyrį, emociją, sukeltą sudegusio kūno vaizdinių. Mirties vizija, kurią išpildo ugnies sudeginto kūno nuodėguliai. Tarsi išreiškiamas pragariškos mirties dvelksmas.

Elena Gaputyte. Menininkė priklausanti išeivijos dalininkų kartai kūrybiškai augo ir brendo Anglijos kultūrinėje aplinkoje. Įtakota minimalistinio stiliaus, kūrė ramias, meditatyvias instaliacijas, tarp jų ne vieną su ugnimis. „*Karo tema tapo centrine dailininkės kūryboje, asmeninė tragedija, artimųjų, tėvynės netektis išaugo į atminimą visų žuvusių, suluošintų, praradusių namus ir tikėjimą žmogumi*“⁶⁴. Kūryboje atsispindi trapus, lyriškas gamtos pajautimas, o instaliacijų aplinka tampa kūrinio integraline dalimi. „Degančias lampadas, žvakes išdėliodavo įvairiomis konfigūracijomis, kurdama emociškai įtaigų lauką. Beveik visos E. Gapututės instaliacijos su ugnimi skirtos Antrojo pasaulinio karo atminimui: „Taikos šviesos“ (LYC Museum and Art gallery, Kumbrija, 1981), „Tylus liudijimas“, prie Anhalterio stoties Vakarų Berlyne, 1984), „Antrajame pasauliniame kare žuvusiųjų atminimui“ (Albion studijose Londone, 1985), „Pranašystė. Po 50 metų“ (The Richard Demarcogalerijoje Edinburge, 1989) ir kitos“⁶⁵. Suderinusi rimtą turinį ir archaišką semantiką, pasitelkdama minimalistinę liepsnelių atmosferą, iškelia tragišką patirtį. Nesuteršta ir rami ugnis tarsi pulsuoja žiauria, mirtimi paženklinta istorija, kuri byloja skausmingą žmogaus istorinę patirtį didžiųjų įvykių fone. Ugnies asociacijos su mirusiųjų vėlėmis perteikia meditatyvią atmosferą, kurią sustiprina tragiška patirtis.

⁶² *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*: Vadovėlis, sudarytoja Giedrė Mickūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2012, p. 231.

⁶³ Agnė Narušytė, „S&P Stanikai: baimėtroška“, in: *Dailė '01*, Vilnius, 2001, Nr. 1, p. 64–66.

⁶⁴ Laura Laučkienė, „Elenos Gaputytes gyvenimas ir kūryba“, http://ldmuziejus.mch.mii.lt/Parodos/E_Gaputytes_paroda.htm. [žiūrėta 2013-04-02].

⁶⁵ *Ibid.*

Jonas Gasiūnas. Viduriniajai kartai priklausantis menininkas yra šiuolaikinės tapybos kūrėjas, eksploatuojantis piešimo degančios žvakės liepsna bei dūmais techniką. *„Tai hibridinė tapyba: ją sunku atskirti nuo piešimo ar rašymo. Žvakės liepsna palieka suodžių kontūrą ant keliais dažų sluoksniais užtapyto drobės paviršiaus. Tapyba ryškina ne vaizduojamų objektų, bet savo pačios paviršių. Žvakės dūmo piešinys yra lygiavertis daugiasluoksniams spalviniams fonams“*⁶⁶. Šio menininko kūryboje itin svarbus išraiškos priemonių santykis. Technikos subtilybės įtakoja ir galutinę idėją. Tačiau ugnies vaidmuo neabejotinas, ir dūmų efektas tampa idėjiniu pamatu: *„Viską, kas pavaizduota dūmine linija, autorius siūlo suvokti kaip fikciją (tai – tik dūmas), o tai, kas nutapyta – kaip tikra. Šių dviejų plotmių – fikcijos ir tikrovės – derinys paveikslė kuria naratyvą. Gasiūnas nagrinėja asmeninio, istorinio laiko ir jo kaitos temas, atminties naikinimo ir susigrąžinimo procesus. Jis tarsi klausytų: ar vaizdas saugo, ar naikina atmintį?“*⁶⁷. Įdomi kūrybinė išraiška, perteikianti istorinės atminties viziją dūmų pagalba. Atrodytų, kad dūmai atstovauja fizinės ugnies savybes, tačiau istorinė darbų tematika suteikia kitą jų prasmę – dūmai tampa tarsi tarpininkais tarp istorijos ir dabarties, inspiruoja individualias vizijas akistatoje su kūriniiais.

⁶⁶ Milda Žvirblytė, „Piešimas dūmais“, in: *Dailė*, Vilnius, 2004, Nr. 1, p. 58-59.

⁶⁷ *Ibid.*

PRAKTINIO DARBO ĮGYVENDINIMAS

Ieškodama kūrybinio atspirties taško, pradėjau domėtis senovės baltų kultūriniu palikimu. Man priimtina minimalistinė išraiškos stilistika inspiravo kurti eskizus būsimam darbui. Besidomėdama mitologija, susidūriau su dieviškosiomis ugnies būtybėmis, apipintomis zoomorfiniais, antropomorfiniais pavidalais, įkvėpiančias žmones įsivaizduoti, bijoti, tikėti. Tokiu būdu išryškėjo mano asmeninis kūrybinis santykis su ugnimi.

Kūrybinio darbo įgyvendinimui pasirinkau audimo techniką, tikėdamasi suvaldyti ugnies stichiją, bei atrasti kūrybinio jos potencialo gaires. Pradėjau eksperimentuoti su ugnimi vykdydama sukurtus projektus. Eksperimentavau su audimo technika, bandžiau atrasti technologinį ugnies ir audimo santykį. Deginimo procese gimė kūrinys „Ugnies pėdsakai“.

Rinkdama teorinę medžiagą apie ugnį, susidūriau su daugybe vaizdinių, metaforų, kuriuose vienaip ar kitaip įsikūnija ugnis. Ieškodama menininkų, kurie savo kūryboje išreiškia asmeninį santykį su ugnimi, išryškėjo tai, kad jie ugnį pasitelkia kaip priemonę, dėl savo fizikinių savybių padedančių įgyvendinti norimą rezultatą. Eidama panašia linkme nusprendžiau išvengti tiesioginio ugnies poveikio santykyje su audimo technika, naudojamomis medžiagomis. Norėdama pabrėžti man imponuojantį sakralųjį ugnies pradą, pasitelkiau audimo techniką kaip priemonę, padėsiančią įamžinti, užfiksuoti ugnį. Nusprendžiau pakreipti audimo technikos galimybes taip, kad galėčiau perteikti subtilų ugnies vaizdinį, tokiu būdu akcentuojant pačią ugnį. Supratau, kad bandymai pažaboti ugnį, paversti ją įrankiu – ne man. Pradėjau stebėti ugnies rusenimą.

Stebėdama degimo procesą, pradėjau jį fiksuoti. Analizuodama degančio objekto pavidalą, supratau, kokią įtaką jis suteikia degimo procesui. Degantis medis, popierius, smilkstantys dūmai visa tai išraiškinga bei charakteringa meninė kalba. Savo kūrybinio darbo įgyvendinimui pasirinkau degtukus. Degindama ir ieškodama pasinėriau į meditatyvų procesą. Sekdama šį reiškinių, atradau bendrus nuoseklaus proceso principus, kurie išryškėja ugniai degant, bei taikomi audimo technikoje. Ugnies bėgimas paliečiant kiekvieną degtuką, man prilygsta kiekvienam įaudžiam siūlui. Todėl ausdama susitelkiu ties nuoseklia proceso eiga, tokiu būdu išgyvendama pulsuojančios ugnies skleidžiamą meditatyvią nuotaiką.

IŠVADOS

Apžvelgus istorinę žmogaus ir ugnies santykio raidą Lietuvos kontekste, atsiskleidžia itin turtinga religinės, ritualinės praktikos plėtotė. Istorinis kontekstas atskleidžia ugnies įvairialypę reikšmę – ji įkūnija dievišką galią, pasitelkiama ritualams, naudojama utilitariniams tikslams.

Tyrimo metu atlikta atskirų istorinių laikotarpių ugnies analizė, leidžia daryti išvadą, kad ugnis negali būti traktuojama vienareikšmiškai. Išanalizavus universalią ugnies naudojimo praktiką meniniame kontekste, atsiskleidžia aiški meninių kūrinių kaita: nuo technologinių ypatumų, kurie pasitarnauja amato meistrams, iki tokių, kurių meninius sumanymus inspiruoja ugnis, suburdama bendrai idėjai, bei tokių, kurie pritaikydami ugnį savo kūryboje išreiškia individualų požiūrį.

Teoriniame darbe aptarus kūrybinį ugnies bei menininko santykį, išskirčiau šiuos jos pritaikymo aspektus:

- 1) Kūrybinė sritis, kuriai priskirčiau gamybinio proceso svarbą - tai stiklo, keramikos, kalvystės technologijos bei maisto gaminimas. Šie procesai reikalauja profesionalaus ugnies valdymo.
- 2) Teatrališkasis ugnies aspektas, kuris tampa esminiu simboliu grupiniuose menininkų pasirodymuose – ugnies šou, ugnies misterijose.
- 3) Filosofinis aspektas, kurį inspiruoja mitologija, ugnies metaforos, ugnies vaizdiniai.
- 4) Fizikinės ugnies savybės, pritaikomos darbuose: degimas, smilkymas, liepsna.

Meninis kontekstas neleidžia apsiriboti konkrečiomis ugnies traktuotėmis. Todėl galima teigti, kad ugnis netelpa į vienareikšmiškai suvokiamą bei interpretuojamą materiją. Kūrybiniame procese ji yra ir priemonė, įrankis, idėjinis pamatas, reiškiny, vaizdinys.

Literatūra

1. Bachelard Gaston, *Svajonių džiaugsmas*, Vilnius: Vaga, 1993.
2. Balys Jonas, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius: Lietuvių tautosakos leidykla, 1978.
3. *Baltiškojo ornamento beieškant*: Parodos atmintinė, sudarytoja Eglė Griciuvienė, Vilnius: Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejus, 1991.
4. *Baltų menas / Art of the Balts*: Parodos katalogas, sudarytojas Adomas Butrimas, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2009.
5. Beresnevičius Gintaras, *Baltų religinės reformos*, Vilnius: Taura, 1995.
6. Beresnevičius Gintaras, *Lietuvių religija ir mitologija*, Vilnius: Tyto Alba, 2004
7. Celms Valdis, *Baltų raštai ir ženklai. Baltų pasaulio modelis, struktūra, vaizdiniai, simboliai*, Vilnius: MINTIS, 2010.
8. *Dailėtyra: teorijos, metodai, praktikos*: Vadovėlis, sudarytoja Giedrė Mickūnaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2012.
9. Dainius Razauskas-Daukintas, *Krosnis mitologijoje*, Vilnius: Aidai, 2011.
10. Dundulienė Pranė, *Lietuvių liaudies kosmologija*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2008.
11. Dundulienė Pranė, *Ugnis lietuvių pasaulėjautoje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
12. Dundulienė Pranė, *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius: Mintis, 1991.
13. Gimbutienė Marija, *Baltai priešistoriniais laikais*, Vilnius: Mokslo, 1985.
14. Gimbutienė Marija, *Senovinė simbolika lietuvių liaudies mene*, Vilnius, Mintis, 1994.
15. Biedermann Hans, *Naujasis simbolių žodynas*, Vilnius: Mintis, 2002.
16. Hodder Ian, *Praeities skaitymas*, Vilnius, Vaga, 2000.
17. Laurinkienė Nijolė, *Senovės Lietuvių Dievas PERKŪNAS*, Vilnius: LLTI, 1996.
18. Lasickis Jonas, *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*, Vilnius: Vaga, 1969.
19. *Liaudies kūryba*, sudarė Enrika Stanevičienė, AudronėRakštelienė, Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros institutas, 2002.

20. *Lietuvių etnografijos bruožai*, sudarė Angelė Vyšniauskaitė, Vilnius: VPIMLL, 1964.
21. Milda Žvirblytė, *Piešimas dūmais*, in: *Dailė*, Vilnius, 2004, Nr. 1,
21. Mitologijos enciklopedija 2, Vilnius: VAGA, 1999.
22. *Mitologija šiandien*: Antologija, sudarė: Julius Greimas, Teresa Mary Keane, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
23. Petrikaitė Audinga, *Anapus pagonybės ir šiandienos. Lietuvių švenčių ratas*, Vilnius: Asveja, 2011.
24. Senvaitytė Dalia, *Ugnis senojoje lietuvių tradicijoje. Mitologinis aspektas*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.
25. Vaitkevičienė Daiva, *Ugnies metaforos*, Vilnius: LLTI, 2001.
26. Trinkūnas Jonas, *Lietuvių pasaulėjauta: papročiai, apeigos, ženklai*, Vilnius, Diemedžio leidykla, 2003.

Internetinės prieigos

1. Beresnevičius Gintaras, „Motiejaus Strijkovskio „Kronikos“ lietuvių dievų sąrašas“, in: *Metai*, [interaktyvus], 2006, Nr. 8-9, [žiūrėta 2013-02-01], <http://www.spauda.lt/mitai/lietuva/lietdiev.htm>
2. Kudirka Juozas, „Papročių paskirtis“, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-02-04], <http://www.vartiklis.lt/history/lith/paprociai.htm>
3. Gintaras Beresnevičius, „Apie (senosios) lietuvių religijos legitimacijos galimybę (I)“, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-02-04], <http://alkas.lt/2010/10/21/g-beresnevicius-apie-senosios-lietuviu-religijos-legitimacijos-galimybe-i/>
4. Šlajus Ignas, „Menamas menas ir besirimuojantis ritualas“, in: *Šiaurės Atėnai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-02-04], <http://www.satenai.lt/?p=16731>
5. Vaclovas Mikailionis, Vilius Gibavičius, Jonas Vilkauskas, „Vilnius Šventaragio miestas – bandymas ištirti Vilniaus sakralinę geografinę“, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-04], <http://www.raila.lt/zemes-galia/>

6. Krikštopaitytė Monika, „Fantazijos apie siaubą“, in: *Lietuvos fotografija*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-04], <http://www.photography.lt/lt.php/Metrastis?met=19&page=97>
7. <http://www.lmaleidykla.lt/publ/0235-7186/2007/3/3-10.pdf> [žiūrėta 2013-02-05]
8. <http://www.viduramziai.lt/veikla/fakyras-26/lt/> [žiūrėta 2013-03-15]
9. Laura Laučkienė, „Elenos Gaputytės gyvenimas ir kūryba“, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-18], http://ldmuziejus.mch.mii.lt/Parodos/E_Gaputytes_paroda.htm.
10. Elena Urbaitytė, „Išsivijos lietuvių dailininkų pasirinkimai, galimybės, galvosūkliai“, in: *Aidai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-18], http://www.aidai.us/index.php?option=com_content&task=view&id=8316.
11. Ieva Dilytė, „Elenos Gaputytės instaliacijų paroda Vilniaus paveikslų galerijoje“, in: *7 meno dienos*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-18], http://www.culture.lt/7md/?leid_id=672
<http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20110307030439/>.
12. Milda Žvirblytė, „Jonas Gasiūnas“, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-18], <http://ic.ndg.lt/index.php?id=224>.
13. <http://www.slideshare.net/burnersLT/degantis-blukis>, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-19]
14. Eglė Plioplienė, „Ugnies skulptūrų magija“, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-19], <http://www.microsystems.lt/vilniausugnis/Ugnies%20skulpturu%20magija.pdf>.
15. Vykintė Budrytė, „Karštoje dykumoje lietuvių blynai neprisvilo“, in: *Lietuvos rytas*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-03-20], <http://www.lrytas.lt/-13174101251316062052-kar%C5%A1toje-dykumoje-lietuvi%C5%B3-blynai-neprisvilo-nuotraukos.htm>.
16. Sigita Aleksandravičiūtė, „Welkam Blukį“, in: *IQ*, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-04-02], <http://top.scbmedia.eu/kultura/welkam-bluki/>.
17. Dina Sergijenko, Ugnies mandalos Vilniuje pasitiko artėjančią trumpiausią naktį, [interaktyvus], [žiūrėta 2013-04-02], <http://www.alfa.lt/straipsnis/10278298>.
18. „Degantis blukis“, <http://www.slideshare.net/burnersLT/degantis-blukis>, [2013-04-03].

Iliustracijų sąrašas:

1. Artūras Raila, *Žemės galia. Mitologinis Vilnius*, 2008, Vilniaus šiuolaikinis meno centras.
2. Svajonė ir Paulius Stanikai, *Ugnies eilės*, 1994, fotopopierius, spalvota fotografija, lakas, Vilniaus šiuolaikinio meno centras.
3. Elena Gaputytė, *Tylus liudijimas*, 1984, degančių žvakių instaliacija, Anhalterio stotis, berlynas.
4. Elena Gaputytė, *Pranašystė. Po 50 metų*, 1989, performansas, atlikėjas Zigmas Kudra, Richardo Demarco galerija, Edinburgas.
5. Jonas Gasiūnas, *Radaras*, 2008, drobė, akrilas, piešinys degančia žvake, 300 x 295.
6. Jonas Gasiūnas, *Išeidamas jis paliko kareivišką miegmaišį*, 2006, drobė, akrilas, piešinys degančia žvake, 305 x 290.
7. Fakyry klubas „Ugnies ženklai“, *Ugnies mandalos*, 2009, performansas, žvakių kompozicijos autorė Julija Ikamaitė-Mindaugienė.
8. Artūras Makarevičius, *Matyti ir jausti*, metalas, stiklas, dujos.
9. Arvydas Ališanka, *Kūrėjas*, 2000, medis, šiaudai, Kalnų parko stadionas.
10. Kazys Venclovas, *Ožys*, 1999, medis, šiaudai, Kalnų parko stadionas.
11. Gediminas Piekuras, *Obuolys*, 2006, medis, šiaudai, Kalnų parko stadionas.
12. Studija „Ugnies ratas“, fakyry pasirodymas.
13. Festivalis „Burning Man“, *Blukis*, 2011, Nevada, JAV.

1 il. Artūras Raila, *Žemės galia. Mitologinis Vilnius*, 2008, Vilniaus šiuolaikinis meno centras.

2 il. Svajonė ir Paulius Stanikai, *Ugnies eilės*, 1994, fotopopierius, spalvota fotografija, lakas, Lietuvos dailės muziejus, Nacionalinė dailės galerija, Vilnius.

3 il. Elena Gaputytė, *Tylus liudijimas*, 1984, degančių žvakių instaliacija, Anhalterio stotis, Berlynas.

4 il. Elena Gaputytė, *Pranašystė. Po 50 metų*, 1989, performansas, atlikėjas Zigmas Kudra, Richardo Demarco galerija, Edinburgas.

5. il. Jonas Gasiūnas, *Radaras*, 2008, drobė, akrilas, piešinys degančia žvake, 300 x 295.

6 il. Jonas Gasiūnas, *Išeidamas jis paliko kareivišką miegmaišį*, 2006, drobė, akrilas, piešinys degančia žvake, 305x290.

7 il. Fakyryų klubas „Ugnies ženklai“, *Ugnies mandalos*, 2009, performansas, žvakių kompozicijos autorė Julija Ikamaitė-Mindaugienė.

8 il. Artūras Makarevičius, *Matyti ir jausti*, metalas, stiklas, dujos.

9 il. Arvydas Ališanka, *Kūrėjas*, 2000, medis, šiaudai, Kalnų parko stadionas.

10 il. Kazys Venclovas, *Ožys*, 1999, medis, šiaudai, Kalnų parko stadionas.

11 il. Gediminas Piekuras, *Obuolys*, 2006, medis, šiaudai, Kalnų parko stadionas.

12 il. Studija „Ugnies ratas“, fakyryų pasirodymas.

13 il. Festivalis „Burning Man“, *Blukis*, 2011, Nevada, JAV (Kairėje - Blukis, kuriame vyko lietuvių programa, dešinėje - mažasis blukis, kuris temptas per festivalio stovyklas.)